

J

ZABAVNA KNJIŽNICA

MATICE HRVATSKE

SVEZAK CC—CCI.

FÜRST:

KRALJEVIĆ RADOVAN.

U ZAGREBU.

TISAK K. ALBRECHTA (JOS. WITTASEK).

1897.

IDA FÜRST.

KRALJEVIĆ RADOVAN.

TRAGEDIJA U PET ČINA.

NAGRADJENO IZ ZAKLADE DUŠANA KOTURA ZA GOD. 1893.

U ZAGREBU.

NAKLADA «MATICE HRVATSKE».

1897.

LICA.

Vladislav, kralj ugarski.
Jelena, udova hrv. kralja Zvonimira, sestra mu.
Radovan, sin Jelenin.
Koloman }
Almo } sinovci kralja Vladislava.
Mara, žena vojvode Kolomana.
Mirko }
Gejza } drugovi vojvode Alma.
Janoš }
Petar Svačić, ban hrvatski.
Ban bosanski.
Ban slavonski.
Ban požeški.
Ban zahumski.
Ban srijemski.
Prijor zadarski.
Župan **Mironja.**
Župan **Jurina Svačić.**
Nevenka, kćerka župana Mironje.
Edva, mlada Kumanka
Baka biljarica.
I., II., III. sluga.
I. i II. seljak.
Dva hrvatska vojnika, otac i sin.
Hrvatska seljakinja i seljačko dijete.
Glasnik.
Hrvatski velmože, ugarski vitezovi, oružani narod.

Prvi se čin dogadja u dvorovima ugarskoga kralja; prvi prizor drugoga čina biva na ugarsko-hrvatskoj medji, ali još u Ugarskoj. Drugi odjel drugoga čina i ostala tri čina bivaju u Hrvatskoj. — Vrijeme: god. 1091.

„Zvonimir .... imao je sina Radovana, već odrasla mlada čovjeka, kada oca prati na sabore, kada pri dolasku papinskoga poslanika stoji uz priestolje očevo. Kada nesta Radovana, kako li je svršio svoj mladjahni život, o tom muče grobnim mukom spomenici poviesti hrvatske". Smičiklas: Poviest hrvatska.

KRALJEVIĆ RADOVAN.

ČIN PRVI.

U dvorovima kralja Vladislava.

PRIZOR PRVI.

Soba vojvode Alma.

ALMO, MIRKO, GEJZA, JANOŠ sjede oko stola. Na stolu vrčevi i čaše s vinom. EDVA obilazi oko stola puneći čaše. Kasnije dolazi KOLOMAN.

Mirko *pjeva uz gusle.*

Kupi vojsku kralju od Budima,
Čudnu vojsku nigdje nevidjenu.
Ne bira on svoje vitezove
Po obličju i po stasu strojnu,
Po desnici jakoj na mejdanu,
Već uzima i kljasta i hroma,
Tko je junak nek ostaje doma.

Gejza i Janoš.

Tko je junak nek ostaje doma.

Mirko.

Liepa vojska, gizdavi junaci,
Al najljepši Koloman vojvoda.
Kako j' krasan, majmunica bi se
Odmah za njim mamom pomamila,

Kako j' stasan, odmah bi ga bolna
Vjetra sila u vis odnijela.
S tog i sjedi mudri Kolomane
Na ridjanu konopcem privezan.
Do nedavna j' u popovskoj halji
Knjige štio, svašta naučio.
Sad si tielo u oklopu trapi,
Sablju paše, bojna s' koplja maša.
Teško koplje, još teža mu j' sablja.
U rat ide, kuka za njim mlada.
Nemoj kukat, vojvotkinjo Maro,
Liepa kćerko liepe ruske zemlje!
Ima za te boljih gjuvegija.
Mudri kralju mudro odredio:
Tko je junak, nek si čuva zdravlje,
Tko nij' junak, nek na polju izgine.

Gejza i Janoš.

Tko je junak, nek si čuva zdravlje,
Tko nij' junak, nek na polju izgine.

Gejza.

Vojvodo Almo, što misliš, ne ćemo li skoro hodati po glavi, a nogama u vis?

Almo.

Zašto, Gejzo?

Gejza.

Zato, jer vidim, da se je sav svijet preokrenuo. Ti mirno kraj ognjišta, a dvorski patuljak Koloman na čelu vojske.

Almo.

Ali kralj veli, da će vojna na Hrvatsku biti samo velika parada, — kod parade pak ne smije manjkati dvorski patuljak.

Gejza.

Molim te, vojvodo, kakva parada, dok se u Hrvatskoj zbivaju nečuvene strahote? Već su tomu koje dvije godine, što ljudi tamo ništa drugo ne rade, van da se medjusobno ubijaju. Mora da su se ljudski uvježbali u tom poslu, pa jao svakomu, tko im samo dodje na blizu.

Almo.

Svejedno, kralj je uvjeren, da će biti samo parada. Inače ne bi ni pristao na molbu moga brata, te mu dozvolio, da ga prati u Hrvatsku.

Janoš.

Što? Zar je Koloman kralja još i sam za to umolio?

Almo.

Nisi li znao, Janošu? Koloman traži zgodu, da se istakne svojim junaštvom, eda rugače ušutka. (*Smijeh.*)

Mirko.

Siromah Koloman! da je slutio, da ćeš ti za kraljeva odsuća ovdje namjesnikovati — — —!

Almo.

Dašto nije slutio. Bio je sav preneražen, kad je o tom čuo. On je mislio, da će kralj za namjesničku čast odabrati kojega od njegovih prijatelja — staraca.

Janoš.

Takomu bi i bolje dolikovalo.

Mirko.

Ne, ne, ne! Tko je junak, nek si čuva zdravlje! — Znam ja, zašto kralj tebe ostavlja doma, a hoće da Kolo-

mana povede sobom u onu strašnu zemlju. Hrvati bi znali na najjednostavniji način riješiti onaj spor, tko će jednom biti kralj ugarski, ti ili Koloman.

Gejza.

Pravo reče, Mirko. — Živjeli Hrvati! *(Ispije svoju čašu.)*

Almo.

Koliko puta morat ću vam još opetovati, da je — po kraljevu mnijenju — isto toliko opasno poći na hrvatsku vojnu, kano da ideš u kolo. — Mene naprotiv čeka ovdje zaista teška zadaća, za koje se hoće junaštva.

Mirko.

Bome, treba tomu junaštva udvarati se lijepoj Mari!

Almo.

Šuti! — Ja imam Magjarsku braniti od Kumana.

Janoš.

Mili Bože, s Kumanima se samo još mala djeca plaše.

Almo.

Kralj pak mi je danas u vijeću vrlo svečano preporučio, da savjesno stražim stražu proti Kumana.

Gejza *zapjeva.*

Stražit ćemo stražu
Drage pod prozorom —

Mirko.

Jedno ne pojmim: zašto kralj daje hrvatsku krunu Radovanu a ne tebi? Ako mu je Radovan nećak, a ti si mu sinovac. Onda kralj i duguje tebi odštetu za magjarsku

krunu, kad je ponajprije tebe odredio za svoga nasljednika, a zatim opet raspopa Kolomana. Zar u neredu, što tamo u Hrvatskoj vlada, tko pita, čije je pravo, a ne čija je sila?

Almo.

Govoriš suštu istinu. No što ćeš? Nepravda ljudska! Jedino je dobro na svijetu, što još vino rodi. Toči, Edvo!

Edva.

Kad ste ono malo prije pili u zdravlje Hrvata, ne biste li sada nazdravili i Kumanima, mojim rodjacima?

Mirko *smijući se.*

Hoće li se i pošteno zahvaliti na zdravici?

Edva.

Hoće. — Kad budete najmanje na njih mislili — bit će tu, da vam na uzvrat nazdrave — nazdrave iz čudnih čaša, iz lubanja magjarskih junaka.

Gejza.

Što nam tu pričaš?

Edva.

Gatala mi danas kukavica, da ima samo još malo dana do slobode moje željkovane.

Janoš.

Kukavica lažna proročica, Kumanko.

Mirko.

A zar ti zbilja želiš povratiti se pod šator svojih divljaka, Edvo? Jedva vjerujem.

Almo.

Ama ne! Šali se vragoljanka. Ljepše joj je na kraljevskom dvoru. Ne treba joj oslobodjenja. Sva je sretna, da smo ju zarobili.

Edva.

O sreće! — — Ne će, ne će ove godine laste saviti gnijezda pod krovima vašim. Druge ptice lete sa istoka. Daleko šumi zrakom trepet njihovih krila. Vatra im se sipa iz kljuna. Slavit ćemo ove godine krasno Ivanje. Oj kako ću skakati oko krijesova!

Almo.

Oj Edvice, lijepa ptičice moja, tebi se zaista sipa vatra ne iz kljuna, nego iz oka.

Mirko.

Kad oni ptići dolete, javi nam, Edvo!

Almo.

Ne bojte se, ne će nam ti grabežljivci tako skoro u posjete, ma što Edva govorila. Pamte oni, što im se dogodi lani, kad se bregovi Tamiša sve crnili od njihovih jata. Činilo se, e im ne može ništa odoljeti, a mi ih poubijali na tisuće! Danas — bregovi Tamiša sve se bijele od bijelih kumanskih lubanja. Da nam se hoće piti iz takovih čaša....! Tko tada odnese svoju tikvu čitavu, taj se valjda još do danas nije zaustavio u bijegu.

Edva.

Ne znaš li, da naši u bijegu smišljaju osvetu?

Almo.

Nemoj si utvarati, Edvo, da ćemo u ludo tratiti vrijeme, pazeći, ne dolaze li u istinu Kumani, samo zato, jer si se ti malo s nama našalila.

Edva.

To si i ne utvaram.

Mirko *podiže čašu.*

Ovu čašu vojvodi Almu, budućemu kralju ugarskomu!

Almo.

Ti ne piješ u moje zdravlje, Edvo?

Edva.

U zdravlje budućega kralja ugarskoga? To će biti Koloman.

Almo.

Voliš li njega?! A zar kruna ne bi meni puno bolje pristajala?

Edva.

Daj da te pogledam. Stas ko u gorskog bora, — širokih pleća i ramena, lica rumena i vedra — ama momak od oka.

Almo.

Vrlo laskavo, Edvice.

Edva.

A Koloman! Malen i tanan, lica žuta i mračna —

Janoš.

Istina, žut je i suh ko one stare pergamene, u kojima je uvijek zaduben.

Edva.

Pa kad je priroda njega toliko zanemarila, a tebe ovako bogato nadarila —

Gejza.

— htjela je pokazati, da je tebi namijenila prvo mjesto a ne njemu.

Edva.

Pa kad si već po sebi ovako čil i lijep, čemu tebi povrh toga i kruna? On je treba. Sjaj krune prekriva sve tjelesne mane, te bi ga učinio i lijepim i jakim.

Almo.

Takvomu se završetku nisam nadao. Dakle, kruna da bude Kolomanova?

Edva.

Čekaj! Promatram li pak Kolomana, umna, plemenita, — a tebe, — lakomišljena, beskreposna —

Janoš.

Hoho, Kumanko!

Almo.

Pusti je!

Edva.

To mislim: čemu kruna njemu, kad njegove vrline već same po sebi sjaju? Jednakost nek bude med braćom! Pa — kad te priroda prema njemu prikratila — krune sjaj znade katkad i duševne nedostatke prekriti.

Almo.

Ovo tvoje obrazloženje baš ne glasi laskavo po me. No svejedno, kojim si putem došla do uvjerenja, da kruna meni patri, glavno je, da se u tom sad s nama slažeš.

Gejza.

Bezobraznica!

Almo.

Ne kori Edvu, Gejzo! Meni je drago zamijetiti, da i oni, koji polaze sa sasma drugoga stanovišta nego li mi, mogu doći do istog zaključka. Ovakovi su mi pristaše pače osobito mili, *(privuče Edvu k sebi)* a istom kad sam predobio taku pametnu glavicu kao što je naša Edva!

Mirko.

Ako je tebi pravo, što Edva govori, i meni je. No ne zaboravi: mala je vještica stvar prikazivala tako, da nekriva ni amo ni tamo — po njezinu, kruna bi sad imala biti tvoja, sad Kolomanova.

Almo.

I tu ima pravo. Mogao bi krunu dobiti i jedan i drugi, on ugarsku a ja hrvatsku. Zašto kralj nije tako uvidjavan kao naša Edva? *(Hoće da Edvu poljubi, ona uzmakne.)*

Edva.

Hoćeš li opet sa mnom? — A što je ono prije Mirko pjevao o vojvotkinji Mari, za koju ima boljih gjuvegija?

Almo.

Ne budali, Edvo. *(Pjeva.)*

Zar kod jedne da se zaustavim,
A druge da sasma odnemarim?
Oj cjelovi sladji su
Ubrani na izmjenu.
Ima lepir trijest bašta,
A u svakoj trijest ljuba.
Trijest ljuba, l'jepo cv'jeće
Redom oblijeće.
Oj cjelovi sladji su
Ubrani na izmjenu.

Čemu cvatu ružice?
Da se odrube.
A rumena ustanca?
Da se poljube.

(Poljubivši Edvu, uhvati ju oko pâsa te s njom zapleše. Ostali ih s prva gledaju, onda, podcikujući, plešu i oni. U to se na vratima pojavi Koloman. Edva uočiv ga, skoči u veselu smijehu kroz prozor i nestane je. Drugi stanu.)

Koloman *stupi u sobu.*

Krasno, krasno! U takvim dakle zabavama provodiš vrijeme! Gdje je kralju bila pamet, da je tebi povjerio namjesništvo? Sva Magjarska da se stvori plamenom od razbojnika Kumana, dok si ti kod bučne pijanke — briga tebe!

Almo.

Ja Kumana jošte nigdje ne vidim, Kolomane. Što se ne bismo malo veselili? Al dakako — tebi se ljubi samostanska tišina. — Samo ne znam, zašto onda nisi ostao u samostanu, već oteo rodjenomu bratu, što mu je bilo podijeljeno?

Koloman.

Da si bolji od mene, ma da si i mladji, rado bih ti prepustio prvo mjesto.

Almo.

Nema dvojbe — ja sam lošiji od tebe. Glete njega: uzrastom me daleko nadvisuje — a ove jake mišice — jednim bi me udarcem s crnom zemljom sastavio. Sama njegova pojava tako će Hrvate zastrašiti, da će odmah moliti za mir.

Mirko *u po glasa.*

Kako j' krasan, — majmunica bi se
Odmah za njim mamom pomamila. —

Gejza *u po glasa.*

Kako j' stasan, odmah bi ga bolna
Vjetra sila u vis odnijela.

Almo.

Bez šale, Kolomane, bolje bi služio domovini, da se za nju Bogu moliš. Obranu njezinu možeš mirne duše prepustiti drugima.

Koloman.

Nije sada doba, domovini samo molitvom služiti. A najmanje, dok se junačine, kojima je dužnost da ju brane, vazdan vrzu u pijanu društvu.

Almo.

Ta nemoj uvijek propovijedati. Vidi se, da si bio pop. Ljubim i ja domovinu. Ovu čašu pijem u njenu čast!

Koloman.

Lako je domovinu o svojoj ljubavi uvjeravati s čašom u ruci. Vrijedni sinovi neka ju činima proslave. Stid ju je, služiti izlikom raskalašeniku, da si suho grlo nakvasi vinom. Prosto vam bilo, ime koje razbludnice po vašim sastancima vucariti; domovine sveto ime ne spominjite! *(Ode.)*

Almo.

Al zna krasno prodikovati! — Neka ga, nek ide u Hrvatsku! Vratiti se ne treba. Za njegovu Maru ima doista boljih gjuvegija.

On u rat,
Ja u hlad
K tebi ljubljena.
Ha, ha, ha!

(Ostali pjevaju za njim.)

On u rat,
Ja u hlad
K tebi ljubljena.
Ha, ha, ha!

PRIZOR DRUGI.

Dvorana.

MARA i RADOVAN.

Mara.

Idi samo, kraljeviću, žuri se. Magjarski konji nestrpljivo ržu, željni dobre hrvatske paše. Daj povedi ih što prije na bujne livade svoje domovine, a sebe ovjenčaj neumrlom slavom, da si pomoću tudje vojske zavladao medju narodom svojim.

Radovan.

Moram li i opet od tebe čuti takve jetke riječi, vojvotkinjo? A koliko puta se već pred tobom opravdah! Ti kao da me ni slušala nisi. Tebi se čini odurnim, što ću oružanom silom provaliti u svoju otačbinu, ali ja znam, da ipak radim pravo i da će mi narod biti zahvalan. Bolesnu i otrov postaje lijekom. Dvije se već godine Hrvatska trza u strašnom nutarnjem ratu. Brat se s bratom uhvatio u koštac. Milom ih razvaditi ne možeš. Pa treba da im silom nametnem mir, ne ću li da mi se domovina u toj žestokoj borbi posvema istroši. Otkad spade kruna s glave moga oca, velikaši se bijesno otimlju o zlatni taj prsten, koji će posjedniku pribaviti vjerenicom najkrasniju zemlju. Ali su goropadni prosoi, koji ni žudjenicu svoju ne štede, te ju prose i ognjem i mačem. Izbavit ću Hrvatsku od njih pa ju sam prstenovati i bit će mi najsvetija zadaća, da joj izliječim jade i da obnovim kraljevstvo u starom sjaju od Drine do mora! — Ali šta je tebi? Čemu ove suze?

Mara.

Ti tako slatko snivaš, misliš, da ćeš biti spas svome rodu a kad tamo —

Radovan.

Pa šta?

Mara.

Čuj me, Radovane, čuj me. Od mene ti nema odanije duše. Na osobit način zbližila nas sudba. U tudjoj se ovdje zemlji sastadosmo ko dva utopljenika na pustu ostrvu. Ti ispliva iz burnih valova narodnog ustanka, mene roditelji iz daleke Rusije poslaše ovamo u pratnji kićenih svatova. Sjećaš li se još onog dana, kad mlada uljezoh u ove vore? Sa svih strana orili su se radosni poklici, no bili su tudji i uhu mojemu i srcu, te mi se gorka tuga slegla na dušu. A onda ti me pozdravi milom slovjenskom riječi. Od onoga časa svim se žarom priljubih uza te. — A ti odlaziš — ne će više biti za me onih milih razgovora. — Ali rad toga sad ne plačem — rad toga sad ne bih, ma mi i pucalo srce, ni suzi dala na oko, da tvoga blaženstva ne mutim. I sama bih te bodrila, i sama bih ti rekla: Idi, uskrisi svome narodu staru slavu i budi sretan usrećujuć njega! — Ja plačem, plačem, jer znam, da za te u Hrvatskoj sreće ne ima, jer znam, da su varavi čarobni tvoji sanci. Tvoje misli, tek da se krilima taknu tamnoga mora prošlosti, uzvinu se pram nebu i tamo se sunčaju u zlatnim tracima tvoje nade. A ja moram s bolnim srcem da ti doviknem: Vrati se s te sjajne visine, uroni u ono more prepuno groznih nemani i osvijesti se!

Radovan.

Što kaniš time reći?

Mara.

U krvavom ubruščiću prošlosti otisnut je budućnosti blijedi, strahoviti lik. Dan, koji vidje tvoga oca, kralja

Zvonimira, umorena od njegova naroda, postade odlučan za svu budućnost Hrvata. Sve nesreće, koje su ih od onda stigle, još ih nisu dosta kaznile za onaj zločin.

Radovan.

Tko te čuje, bi rekao, da si nesmiljena srca. Ja sam vjerno ljubio svoga oca, a ipak nisam želio, da ga Višnji na mojemu narodu tako osveti, kako ga jest osvetio. Za stalno se je i sam narod već odavna pokajao, što se je, dok je težio za opravdanim ciljem, dao zaslijepiti od strasti, te je žrtvom odabrao onoga, koji mu u njegovoj borbi bijaše najbolji saveznik.

Mara.

To je baš ono: vojuju ljudi za uzvišene ciljeve a i uspjeli bi, da njima ne oblada loš savjetnik — strast, koja i pravo pretvori u nepravo, koja najplemenitije namjere rastoči, te sljedbenici njezini rade poput čovjeka, koji tražeći neko zazidano blago cijelu si kuću razori. I Hrvati branili su pravednu stvar, kad zahtijevahu, da se opet narodna riječ ori u crkvi. Ali obmamljeni strašću svališe na se preveliki grijeh — ubiše dobroga kralja Zvonimira, a on njima namre vječno prokletstvo. O zlokobna sabora na zlokobnu polju, gdjeno Hrvati opojeni vražjim duhom stadoše sjeći blagoga kralja i gospodara svoga. Tada mu svijetla kruna pade s glave i utonu u plemenitu krv, koja tamo vrućim potokom ključaše. A on, ležeći izranjen na kamenim stubama prijestolja, skupi posljednju si snagu, ter prokune nezahvalni narod — da ova kruna, ovaj zlatni prsten nikad više ne će vezati svoje sa svojim, tudjincu da će se viti oko čela i Hrvatska da će u sve vijeke tudju jeziku podložna biti. — Ta ti si čuo onu kletvu, Radovane.

Radovan.

Jesam.

Mara.

A ne strepiš pred njom?

Radovan.

Zašto bih? Zar nije bjelodano, da ju moj otac samo izreče, što je mislio, da sam i ja pogubljen? Klinom se bila svjetina medju nas utisnula, nit je on mene mogao vidjeti, nit sam ja mogao k njemu. I tako, očajan da ne poštedješe ni jedinca i nasljednika njegova, viknu, da nikad više ne će Hrvat zasjesti hrvatski prijestol. Ali ja se spasoh, ja živim. Kletva ne valja.

Mara.

Strijela ma i bludnjom odapeta u svom se lijetu više zaustaviti ne da. — Ti hoćeš da tudju vojsku povedeš u Hrvatsku, Radovane. Time pak probudit ćeš u narodu neugasivu mržnju. On će tebe smatrati tudjincem. A ti, da se održiš, morat ćeš u tudjinaca tražiti potporu i pomoć, te njima za to u svemu ugadjati. Njima ćeš se okružiti, oni će vladati u tvoje ime, oni će biti štit tvoj i mač — a protiv naroda tvoga.

Radovan.

Ha — prestan', za Boga prestan'!

Mara.

Ti ljubiš svoj narod pa ćeš stostruko trpjeti muke, kojima ćeš biti prisiljen da ga biješ. Patnje naroda bit će prema bolima tvojim kao u vodi odsjev strašnoga požara. Podanici tvoji moći će barem u pouzdanu kolu dati oduška zajedničkoj si mržnji — naime ako im i to budu priuštili uhode tvoji, ili bolje uhode tvojih štitnika. Ali ti —! Tudj biti sred tudjeg svijeta, to se podnositi može, al biti tudj medju svojima, i ne samo to, njima biti krvnikom, to je užasno.

Radovan.

Užasno!

Mara.

Čula sam pripovijedati, kako se u staro doba gradjani jednog grada razjareno digli na drugi, razorili ga, zemljište mu preorali plugom i u brazde posijali sol, eda nikad više prokleta ova gruda ne nosi svoga ploda. A ti, kraljeviću, idi, istrijebi cvijeće urodjeno domovini tvojoj, sij sol u grudu, iz koje si nikô. Idi, da svoj narod živ spraviš u grob, vlastitom rukom da na nj svališ kamen, pod kojim se nikad pridići ne će. Hrvatska nek ti bude otačbinom samo u tom smislu, da iz nje načiniš svome ocu grozan spomenik. Idi, idi, a orudjem sudbine izvrši oporuku svoga oca!

Radovan.

Ne — ja ju izvršiti ne ću — ja — ostajem ovdje

Mara *ga strastveno ulovi za ruku.*

Ostaj, ostaj!

PRIZOR TREĆI.

PREDJAŠNJI, kralj VLADISLAV i JELENA.

Kralj.

Zar se već danas opraštaš s Marom, nećače? Ala ti je već kod nas dozlogrdilo, jedva čekaš da Magjarsku ostaviš. No — tješi se, sutra ćemo krenut put Hrvatske.

Radovan *jedva svlada svoju uzrujanost.*

Hvala ti, ujače. Vruća ti hvala na svoj ljubavi, koju si mi u ove dvije godine iskazivao. U tebe nadjosmo zaklonište, kad nas je domovina prognala. Bio si mi mjesto oca, pa hoćeš sad, da još i izgubljenu krunu za me natrag stečeš. Ali to nemoj, ujače, — već daj meni, da i nadalje boravim u tvojoj zemlji, — u malenu negdje dvorcu, gdje ću u zabiti provesti svoje dane.

Jelena.

Šta to govoriš, sinko?

Kralj.

Zar da se hoćeš odreći hrvatske krune? Ja te razumijem. Ti se bojiš, da ću za svoju pomoć kasnije od tebe zatražiti nagradu, koja bi tvojemu narodu bila na štetu. A već ti rekoh, da mi ne trebaš ustupiti ama ni najmanji komadić zemlje; glavno je, da mi susjedni narod hrvatski bude vjeran prijatelj. Ili zar sumnjaš o mojoj riječi?

Radovan.

Nisam nikad o tebi sumnjao, ujače. Ja ne ću krune, jer ćutim, da bi — baština očeva — bila za me pretežak teret.

Jelena.

A što je tebe najedared toliko promijenilo, sinko? Jutros bio si još pun nade, ne činilo ti se ništa preteško, a sad kloneš duhom? Jutros pitao si nestrpljiv, ne će li tužnim u tudjini danima nikad doći kraj, a sad kao da i ne želiš više u domovinu? *(Sjedne na obližnji stolac i nježno privuče Radovana k sebi; on klekne pred nju i nasloni glavu na njezino koljeno.)*

Radovan.

O majko, sjećaš li se jošte staroga mornara Anta, koji je tako lijepo umio pripovijedati o dalekim predjelima, što ih bio proputovao? Jednom mi stao kazivati o nekom čudnom brdu u Talijanskoj. Ognjevita mu je nutrinja, te je već čitave gradove zasuo — a ipak ljudi bezbrižno na obronke mu sade lozu i narandžu. Tako nad zapretanim ognjem gorkih uspomena rascvatu nam se nade. Ali najednoč dugo pritajena vatra provali strahovitim tokom u bajne ove bašte te ih uništi.

Jelena.

Ali iz ohladnjele lave znade katkad ljepše još i bujnije rašće nicati. A nada nam nikad milije ne sjaje, nego dugom kad se pomoli iza kiše naših suza. I mene more kojiput uspomene na prepaćene jade, na prijeku smrt plemenitoga tvoga oca — te mi je kao da mi sva sreća na uvijek propade. Nu za malo mi zabrodi pred oči utješna slika: na prijestolju te vidim ovjenčana hrvatskom krunom, a klanjaju ti se banovi i župani, i narod naokolo pjeva hvalospjev višnjemu Bogu, što mu je iza duga bez vodje lutanja tebe dao za kralja.

Radovan.

Za to ne će narod nikad Bogu hvale spjevati.

Jelena.

Hoće, bit će radosti i blaženstva. Motreći tvoju sreću i slavu bit ću i ja sretna, premda se sinak moj onda ne će ni obazreti na ostarjelu majku, jer će mu se oči jedino za krasnom njegovom mladom otimati, što uza nj sjedi. — Ne, ne, sinko, nė ćeš mi kratiti radost, da na tvojoj glavi vidim kraljevski vijenac. Kako bi ti staru majku toliko ucvilio? Jel, ti hoćeš u Hrvatsku?

Radovan.

Ne sili me, majko!

Kralj.

Bojiš li se krvoprolića, Radovane? Ja pak se nadam našu svrhu mirnim putem postići; mislim naime, da će se Hrvati prilagoditi mojim predlozima a da se ni ne upuste u boj.

Jelena.

Ta ne slušajmo to hirovito dijete. Danas hoće, sutra ne će. Ne pitaj ga više, brate, već ga uzmi i posadi na prijestolje. Ja ostajem ovdje, dok od tebe ne dobijem povoljnih glasova. Onda ću poletjeti u Hrvatsku, da prisustvujem krunitbi.

Radovan.

Majko!

Jelena *dlanom mu zatisne usta.*

Ti šuti! Hoću te već dovesti k pameti. *(Obujmi Radovana oko pâsa i odvede ga. Kralj odlazi za njima.)*

PRIZOR ČETVRTI.

Mara *sama.*

Sve uzalud! Ja ću te ipak izgubiti, Radovane! Vajme! Tamo u Hrvatskoj te možda čeka tvoja mila i draga, a ti si nestrpljiv da pohitiš k njoj. Nije li ti kraljica Jelena nekim osobitim smiješkom govorila o krasnoj mladoj, koja će uz tebe na prijestolju sjediti? Il zar su ove riječi bile samo izljev naravne želje materine, da joj sin dovede u kuću milu snahu? Ah — ljubio drugu ili ne ljubio — da mene ne ljubiš, vidim. Nije ti nimalo žao, što se od mene dijeliš, golemu moju bol ni ne slutiš, ne slutiš, kako za tobom ginem. Kad dodjoh ovamo, bješe mlado moje srce ko rahli list, što još na grani trepti a želi da se poda blagu povjetarcu. Ti ga odnese sobom, pa sad za tobom leti, kamogod ideš. Ah, ne haje vjetar, da l' za njime bijedno lišće leti, ne haješ ni ti za Marino srce.

Na što meni sva ljepota, kad tebe ne gane? Plijenom da bude jedino nemilome suprugu?

Aj vi moje crne oči,
Grda vam je muža gledat,
Aj rumene usne moje,
Grda vam je muža ljubit,
Aj vi moje biele ruke,

Grda vam je muža grlit,
Aj vi moje male noge,
S grdim vam je mužem hodit.
A ja ću si iskopati,
Iskopati crne oči,
Rumene nagrdit usne,
Odsjeći si biele ruke,
Osakatit noge male. (*Razmišlja časak.*)

Ne, još ne očajavam. Moram te osvojiti, Radovane, bud kako, bez tebe mi nema života. Nisi me se jošte riješio. — Govorit ću Kolomanu, da ga hoću pratiti u Hrvatsku. — O slijedom ću slijediti tvoje stope, a Zvonimirova kletva bit će bič, kojim ću te besprestance mučiti, dok se od sile bijeda ne skloniš u naručaj moj! Ne smiješ nikad postati hrvatskim kraljem, nikad! (*Ide odlučnim korakom k lijevim vratima. Tamo se sukobi s Kolomanom.*) Ah, Kolomane.

PRIZOR PETI.

MARA i KOLOMAN.

Koloman.

Maro, sutra ćemo se rastati.

Mara.

O žalosti moja! Kako ću trajati duge dane, dok se vratiš? Izjest će me tuga i nemir. O zašto odlaziš, Kolomane, zašto me puštaš samu? A znaš, kako mi je teško bez tebe.

Koloman.

Pusti te slatke riječi. Ti se trudiš, da me svojom nježnosti uvjeriš o ljubavi svojoj. Al reci po duši: zašto da me ljubiš? Od poroda sam nakažen, te me nije ni sama majka ljubila, već mazila samo brata moga Alma, što je bio čil i krasan. Kad bijah u samostanu, govorili su poglavari moji, da će se pastira takova lica ovce plašit kano mrka vuka. Zato i svukoh svećeničku halju. U željezo se obukoh, a ljudi opet u smijeh, da me se neprijatelji lje ne će plašiti, — i pokazuju na me i na moga brata, kako je on viteškoga stasa, a ja kržljavac. O najbolje bi bilo, da u prosjačkim prnjama sjednem kraj ceste i da molim milostinju! — Pa reci, zašto bi me ti ljubila, dok mi se sav svijet ruga?

Mara.

Tko ti se ruga nego nenavidnik Almo i bezobrazna mu družba? tko, nego jedino taj kržljavac umom, koji svoje neimanje hoće da prekrije neslanim dosjetkama, i koji plaća vrijedne svoje drugove za to, što mu povladjuju? — Ti dvojiš o mojoj ljubavi, Kolomane, a ja bih imala mnogo više povoda, da dvojim o tvojoj. Ti odlaziš, a ne samo da ne haješ za moje suze, za moju tugu, već me još gorkim riječima ujede za srce. A ja ipak imam samo jednu želju, da budem uz tebe, Kolomane. O smiluj mi se, a ne možeš li ostati, uzmi me sobom!

Koloman.

Ti bi htjela sa mnom? — Oj Maro! (*Raznježen primi ju za ruku.*) A jesi li dobro promislila? Ti da podnosiš putne poteškoće, neudobnost tabora? — Ne, ne, dijete moje, to ne može biti. Premda se kralj nada, da će uspjeti pukim ugovaranjem, to ipak nitko ne zna, hoće li u Hrvatskoj sve mirno proći. Što bi ti onda usred ratne buke!

Mara.

Vjerna žena dijeli sa suprugom i dobro i zlo. — S tobom, dragi, pošla bih i na kraj svijeta, a makar i u smrt.

(*Zastor padne.*)

Konac I. čina.

ČIN DRUGI.

PRIZOR PRVI.

Otvoreni vidik na medji. U sredini pozornice brežuljak. Lijevo, podno brežuljka nekoliko šatora. — Sunce zapada.

Na brežuljku RADOVAN, MARA i KOLOMAN.

Radovan.

Tamo se vijuga Drava. Sutra zorom ćemo ju prekoračit. Još jedna noć pa ću stupiti na hrvatsko zemljište. Pogledom te već sada grlim, domovino moja! Kako si krasna još i sada, premda je krvavi razdor tvojih sinova tako dugo tobom harao! Uzavrio bijes ljudski proti tebi. Ali sunce nebesko svejednako siplje svoje zlato u krilo tvoje, a ti ga iznosiš na vidjelo bogatim klasjem. Božja te rosica krijepi ko prije, te se kapljice njene pretvore šarolikim cvijećem, a dubina zemaljska ti šalje ko prije milousne glasnike, hladna vrela, da ti natapaju zelen-livade. Reci, Kolomane, nije li krasna ta hrvatska ravan?

Koloman.

Lijepa jeste. Nu i Ugarska imade lijepih i plodnih poljana.

Radovan.

Vidiš li one plavetne gore na rubu obzora? Stoljetni hrast plete o vrhove zelene vijence, a pitome doline rode bjelicom pšenicom. Drugoga je soja kršni Velebit. Tamo se druže vile lov loveći. Na hitrim konjima skaču od šljemena do šljemena, i kako im se bijele haljine lepršaju

po zraku, misliš, da se oko ponosnih glavica oblaci viju. A zapjevaju li pjesme davorije o hrvatskoj slavi, to se strese starac Velebit, kao da bi i on junak htio izaći na mejdan proti vrazima roda. O čarobna li kraja! Hrid i jela bi radi provrtjeti nebeski svod, a u ponor romon-voda hrli. Divna slika neobuzdane snage!

Koloman.

Imade i Ugarska nebotičnih gora.

Radovan.

Ali naš Velebit, koji čelo nad oblake diže, kupa si noge u pjeni sinjega mora. Poznaješ li more, Kolomane? Ne, ti ga tek poznaješ s varave slike, koju ljeti nad nedoglednom pustom vila zraka riše u nebo, te vam se čini, da se tamo u bajnu svjetlu sinje more talasa. A mene je, kad me još majka u kolijevci zibala, šum morskih valova uljuljavao u san. More me darivalo igračkama, sjajnim školjkama. I kad stupih na snagu, znao sam se s milim tim drugom često i pohrvati. Na krilatoj ladji letijah po burnoj pučini. More bučilo, kao da će nas sad na progutati. Ali znadijah dobro, da je to puka šala, jer mi je još malo prije umiljato šaptalo o silnom blagu, što ga čuva dolje u riznici svojoj. Oj skoro ću te opet pozdraviti, divno hrvatsko more!

Koloman *za se.*

More!

Radovan *se trgne iz svoje zanesenosti.*

A čemu se toliko radujem? Tu, za ovim brežuljkom niže se šator do šatora. Još jedna noć, a ta silna vojska će se poput bujice rijeke razliti u široku ravan preda mnom. Ja se ne vraćam domovini kao usrećitelj, već —

(*Mari.*) Ah zašto si mi s budućnosti skinula koprenu, kad me nisi znala opčuvati od nje? Bar bio bih se mogao još koje vrijeme podavati zlatnim sancima — a sad, nemoćan da joj se ugnem, moram ju gledati budnim očima. Oh da me božja ruka ovdje sahrani, prije nego razbojničkim krokom pogazim cvijeće moje domovine! (*Baci se na tle i stane tiho jecati.*)

Mara *Kolomanu, koji se zagledao u daljinu.*

Tvoje se oči zaiskriše, kad je on spomenuo more. Zar te je želja za morem?

Koloman.

Oj more, more široko i neizmjerno! Jedan samo majušan dio tvoga žala da je naš, i mi te imamo svega, a ti nam moraš sa svih krajeva svijeta donašati bogate dare. Kolika otud moć i slava za domovinu! — Ah, lude li nesebičnosti, što kralj hoće da Radovanu badava pruži pomoć. Bar da dobijemo jednu jedinu luku i k tomu uzak komad zemlje od medje do nje!

Mara.

Zašto samo jednu luku? Zašto ne bismo Ugarskoj pripojili svu Hrvatsku?

Koloman.

Što veliš?

Mara *s osmjehom.*

Kažu, da su muškarci smjelih misli, a u žene da je samo duga kosa, ali pamet kratka. Ovaj put pak nisi ni pomislio na ono, o čem sam ja već radila.

Koloman.

Ja te ne razumijem.

Mara.

Zar ne ima tvoj stric kralj Vladislav iza Radovana najbliže pravo na hrvatsku krunu?

Koloman.

Jest, jer mu je kralj Zvonimir bio svak, ali dok Radovana ima, kralj ne će htjeti —

Mara.

Radovan se plaši krune, koju kralj Vladislav za nj svojata. Eto ga gdje na zemlji kuka, gdje rad te krune proklinje i čas, kad se je rodio. A do toga sam ga ja dotjerala. On je u našoj ruci, po njemu možemo dogadjajima ravnati, po njemu ćemo ih navratiti u nenadanu struju, koja će kralja i protiv njegove volje zanijeti. Čuj me! (*Koloman i Mara silaze niz brežuljak i ulaze u šator.*)

Radovan,

lagano se uspravi, i stoji koji čas nepomičan i nijem.

Jesu li mi suze tako omaglile vid? Kao da je to polje kninsko, — kao da opet vidim onu silnu vrevu, one mrke ljude, gdje navaljuju na moga oca. Oj obuzdajte svoje bjesnilo! Od slaba daha umirućega sruše se zgrade, u koje su cijeli narodi uložili sve sile da ih sazidju... Oh, zašto me ti onda istrgnu iz šaka urotnika, starče Mironja, što me onda spase? Bolje bi bilo, strn besplodna da počivam domorodnoj zemlji u njedarcu nego da joj otrov — plodovima dozrijevam, sam čemerom sebi. — Sad bit će tebi žao, Mironja, da me onda ne prepusti krvničkim rukama — ah, bit će žao i kćerci tvojoj, slatkoj mojoj Nevenki. — Gle, mrak se hvata, i naskoro će crna noćca hladnom ko u mrtvaca rukom utrnuti večernje zadnje rumenilo. Domovino, tako si lijepa, a uništit ću te, toliko te ljubim, a smilovanja nema!

PRIZOR DRUGI.

Zagorski kraj. Na desnoj strani pozornice diže se na brdu grad župana Mironje, niz brda vode uklesane u kamen stepenice.

U dnu pozornice oružani narod. Sprijeda pozornice pod sjenatom lipom župan MIRONJA i župan JURINA. Sakupljaju se pod lipom polagano drugi župani, banovi, a izmedju njih: BAN PETAR SVAČIĆ, BAN BOSANSKI, BAN SLAVONSKI i PRIJOR ZADARSKI.

Mironja.

Kako sva dol vrvi od naših čilih momaka, kako sva odjekuje od radosnih pozdrava! Napokon se braća, koja su se dugo mrzila i proganjala, opet sastaju prijateljski. Ej zašto ih je tek nevolja ljuta morala opametiti? Dok su se medju sobom klali, eto nam u zemlju dušmanina. Sad istom zaboravili velikaši na svoje svadje i pohrlili na obranu rodjene grude.

Jurina.

A svatko se žurio, da druge prestigne — eda se vidi, tko bi Hrvatsku znao najbolje braniti, da joj bude kraljem.

Mironja.

Kamo sreće, župane Jurina, da ste se uvijek samo ovako natjecali za krunu, tko bi si više zasluga za domovinu stekao!

Jurina *sažme ramenima.*

Vidiš tamo bana bosanskog? Vraga je on prije mario za Hrvatsku i za hrvatskog kralja! No čim se prijestol isprazni, namah se sjeti, da je Bosna od starih vremena čest hrvatske kraljevine, pa ajd uplići se u naše borbe. A sad, gledaj ga, kako povjerljivo razgovara s banom Petrom. Ne bi li svatko rekao, da su prisni prijatelji?

Mironja *podje u susret banovima i županima.*

Dobro došli na mojem zemljištu, banovi i župani! Hvala Bogu, da se u lijepoj slozi sakupljate pod ovom sjenatom lipom. Budi vam pri vašem vijećanju na umu, da samo s vaše dosadanje nesloge sveta lipa hrvatske slave tuguje bez lišća i cvijeća.

Ban Petar.

Tako jeste, časni domaćino. Tebi, župane Mironja, i pristoji da nas koriš. Vjeran svome imenu jesi uvijek nastojao, da zavadjenu braću izmiriš. Ali mi ne slušasmo blage tvoje riječi, te će posljednje dvije godine narodu ostati u crnoj uspomeni. Nu gdje je nesreća, tu ima katkad i sreće. Posestrima Bosna, koja dugo nije bilo medju nama, opet se s nama uhvatila u kolo.

Glasovi naokolo.

Živjela Bosna! živio ban Vojislav!

Ban bosanski.

Srce mi igra, da vam mogu stisnuti junačke desnice, prijatelji. Stara me predaja uputi na zajednicu s vama, pa volim se povratiti u nju, nego li zavisiti od kralja dukljanskog. Ej naskoro ćemo ponovljeno pobratimstvo i krvlju potkrijepiti na bojištu proti skupnome neprijatelju!

Ban Petar.

Ali prije nego da sudi oštrica mača, sastajemo se po starom običaju u sabor, da slušamo predloge protivnika. — Banovi i župani, svijetla gospodo. Poručuje nam kralj ugarski ovo: On da nije došao s neprijateljskom nakanom u Hrvatsku, nego samo da na prijestolje prati zakonitoga kralja Radovana, sina Zvonimira. Pripoznajemo li Radovana za kralja, to će odmah s vojskom ostaviti Hrvatsku.

Ne priznademo li ga, onda će odlučiti mač. Do nas stoji odabrati mir ili rat.

Ban slavonski.

Je li to sve, što kralj ugarski od nas traži, bane Petre?

Ban Petar.

Sve.

Župan Jurina.

Ban slavonski kao da je sklon primiti ovaj uvjet. Je li to sve? pita. A zar to nije dosta? Djedovi naši uzvisili velikoga Tomislava kraljem, jer je on Hrvatsku općuvao od Magjara u vrijeme, kad je sva Evropa pred njima strepila. A sad da hrvatska kruna zapane Radovana za to, što nam dovede Magjare u zemlju?

Prijor zadarski.

Dozvolite, da reknem koju u ime dalmatinskih gradova. Sugradjani moji su mi naložili, da na saboru zagovaram mir. Samo ako se uvjeti mira nikako ne bi slagali s časti kraljevine, neka pristanem uz rat. Zahtjev pak kralja ugarskoga posvema se podudara s koristi našom. Hrvatskoj treba kralj, koji će možnom rukom uspostaviti red. Nema više sigurnosti ni po kopnu, ni na moru. U gori se kriju razbojnici, a morem brode gusari. Nitko da ih kazni. A naša trgovina sve gore i gore. Ima ih u Zadru, koji viču, da bi njima mnogo ljepše bilo pod mletačkim lavom, kojino već odavna vreba na bogatu Dalmaciju.

Jurina.

Jadikovke jadnih trgovčića! No, kad smo takove ljude pripustili u naše vijeće, živo čudo, što sad moramo čuti, da se zahtjev ugarskoga kralja podudara s koristi našom. Korist, hude li riječi! Tu se ne radi o koristi, prijore od Zadra, već o našoj časti. Znamo, da bi vi koristi radi voljeli

prijeći k Mlecima pa se i ne pouzdajemo odviše u vašu vjernost.

Ban Petar.

Jurina, nemoj tako. Dalmatinski gradovi bili su od vajkada ures i dika ove kraljevine, i kako ih su naši stari cijenili, tako i mi ih cijenimo, a smijemo se i uzdati u vjernost njihovih gradjana.

Mironja.

Kad župan Jurina digne svoj glas, treba da sve zamukne mukom. Ali danas ipak nije iza njegovih riječi slijedilo ono bučno odobravanje, na koje je naviknuo. Ne, ne valja lakoumno zabaciti predlog ugarskog kralja. Hrvatska vapi za mirom. Zar naša polja još nisu dosta opustošena, zar još nije dosta hrvatskih sinova pokošeno u domaćem ratu, zar da se još zaratimo s Magjarima? Mi smo istina dosta jaki, da ih sretno odbijemo. Ali se pita, što ćemo onda? Vaša sloga, o banovi, ne će od pogibije biti duljeg vijeka. Onda će Hrvatska, bez kralja, bez gospodara, vidjeti gdje se ponavljaju svi njezini jadi. Oživjet će strašnije no prije borba o krunu, na koju svatko misli da ima pravo, jer svi na nju isto nepravo imadu. A živi jošte jedan odvjetak kraljevske porodice, jedini, na koga kruna po pravu spada. A to je Radovan. Priznajte njega za kralja, pa se za vremena ukloniste novim borbama, koje bi Hrvatsku upropastile.

Jurina.

Sramota! Hrvatskim kraljem da bude onaj, koji se nije stidio tudjince dovesti u Hrvatsku!

Mironja.

Zar nama pristoji, da ga prekorimo radi toga? Zar nismo mi na potoke prolili hrvatsku krv? Silomice banu

Radovan na naša vrata. Ali su se i Hrvati ljuto ogriješili o njega i njegova oca. Dobri kralj Zvonimir izdahnu proboden hrvatskim mačevima a i sin bi bio nastradao, da ga ja ne spasoh.

Jurina.

Bolje bi bilo, da ga nisi spasao.

Mironja.

Meni to nije žao, jer znam, da je Radovan mladić dobar i plemenit, koji domovinu žarko ljubi. Zaboravite, kako se on vrati u Hrvatsku, ima i on mnogo toga da zaboravi i oprosti.

Nekoji *iz naroda*.

Pravo ima!

Jurina.

Ne čudim se, da se župan Mironja tako gorljivo zauzimlje za Radovana. Ej budući njegov zet! Pa ako Mironja možda i nije Magjare upravo pozvao u Hrvatsku, rekao bih, da s njima radi u sporazumku.

Mironja *skoči*.

To je odviše!

Ban Petar.

Jurina, nemoj klevetati. — Mironja!

Mironja.

Ne drži me, bane! Tvoj je rodjak, ali ja ne mogu trpjeti njegovih uvreda. — E samo čisto rodoljublje ga nadahnjuje, je li? jedino čast narodna mu je na srcu. Korist, hude li riječi! Ali on ne će da smutnjama bude kraj, e da može i nadalje otimati i robiti po miloj volji.

Ban Petar.

Oj kako je dvogodišnji domaći rat otrovao ćudi! I najplemenitiji postali sumnjičavi prema svemu i svačemu.

Jurina.

Da ne štujem tvoju siedu glavu, župane Mironja. — Ja hoću da smutnjama bude kraj, ali ne ću, da nam tudjin nametne kralja. A da svakoga uvjerim o čistoći svojih namjera, eto predlažem, da sakupljeni banovi izaberu kralja, pod kojega ćemo vodstvom još s većim oduševljenjem poći u boj, da tudjince otpravimo kući. A tko bi zaslužio krunu, ako ne dika našeg roda, junački ban Petar? (*Glasovi iz naroda.*) Živio kralj Petar!

Ban bosanski.

To je dogovorena igra! Malo li ti je tvoje banovine, Svačiću? Ostala ti pusta! Znaj, prije nego ću se pokloniti tebi kao kralju svome, zametnut ću takovu borbu, kakove nije nikad bilo! Jesam li se za to priključio Hrvatskoj, da robujem sebi ravnomu? Izgubljenu jednu pokrajinu vam povratih, a ja da ne zaslužujem krune?

Glasovi iz naroda.

Živio kralj Vojislav!

Drugi glasovi.

Još jednom viknite: živio Vojislav, a mi ćemo vam krvavo platiti. Živio kralj Petar!

Mironja.

Za Boga, banovi!

Ban Petar.

Ne tajim, težio sam za krunom, — ne s izprazne taštine, nego da uzmognem više raditi po dobro domovine. Ali vidim, da bih joj time samo veće još jade pripravio. Varao sam se, kad mišljah, da su se strasti jur utažile. Samo malen uzrok, a eto ih opet probudjenih. Ti si kazao, župane Mironja, da će se ponoviti predjašnji razdor, čim se riješimo Magjara. Ali Magjari su jošte na zemljištu našem, te nam prijete, a mi na očigled neprijatelja ho-

ćemo da se medju se krvarimo. Nema druge pomoći, nego da poslušamo mudri tvoj savjet. Da bi se Hrvatskoj vratila sreća i mir, ja sam pripravan priznati za kralja i gospodara svoga Radovana Zvonimirovića.

Mironja *poljubi bana Petra u ruku.*

Hvala ti, bane, hvala!

Ban Petar.

Što veliš ti, bane od Bosne?

Ban bosanski.

Ti me zastidi, pobratime. Ne ću zaostati za tvojim primjerom. Bio kraljem Radovan.

Ostali banovi i prijor zadarski redom.

Bio kraljem Radovan! (*Vojnici udaraju štitom o štit, barjaktari mašu zastavama. Nastane u narodu klicanje:*) Radovan! Živio kralj Radovan!

Jurina.

Lijepo! No što, ako izmedju Radovana i kralja Vladislava postoje koji tajni ugovori, koji bi nas kasnije nemilo iznenadili?

Mironja.

Kralj je Vladislav pravednik na glasu, on nas ne će prevariti.

Ban Petar.

Glasnik neka se odmah otputi u tabor ugarski. Gospodo banovi, i ti, svijetli prijore od Zadra, mi ćemo za njime, da se novomu kralju poklonimo, i da ga odvedemo u sredinu naroda. Mironja, ti ćeš medjutim ovdje u svom gradu sve prirediti za sjajan doček.

Mironja.

Nemaj brige, svijetli bane. Znam, kako treba pogostiti kralja.

PRIZOR TREĆI.

PREDJAŠNJI. NEVENKA s preslicom u ruci žurno silazi niz stepenice.

Nevenka.

Čula sam klicanje. Radovanovo se ime svuda razliježe. Šta je, oče?

Mironja.

Veseli se, Nevenko! Radovan je izabran kraljem, i za koji dan doći će ovamo.

Nevenka.

Oj oče, da l' me još ljubi?

Mironja.

Kako ne bi! Ne boj se ništa, neven-cvijete moj.

Nevenka (*pjeva.*)

Prede djeva zlatne niti,
Hvataju se zlatne niti
A za ono što je bilo,
Što je bilo srcu milo,
A za ono što će biti,
Što će sreću nam vratiti.
Dragi je uza me bio,
Al nas udes rastavio.
Domovina sjala zviezdom,
Nevolji postala gniezdom.
Dragi će mi opet doći,
Sva će tuga mahom proći,
Domovina bit će slavna
Kao u vremena davna.
Oj sreće, oj!

(*Zastor padne.*)

Konac II. čina.

ČIN TREĆI.

U bogato urešenom šatoru.

RADOVAN i MARA. Na izlazu šatora stoji KOLOMAN, koji ih napeto sluša.

Radovan.

Slaba si prorokinja, Maro. Kazala si, da će narod zamrziti na me, što sam s tudjom vojskom došao u Hrvatsku, a narod me dragovoljno, pače s ushitom proglasi kraljem. Ona je kletva očito izgubila svoju snagu.

Mara.

Ljubav Hrvata naprama tebi — to je samo varavi snijeg, što prekrije grdnu pukotinu. Na oko su te dragovoljno priznali, a čekaju samo, da kralj Vladislav ostavi Hrvatsku, a da na te navale. Ali je kralj oprezan, te ti za pratioce opredijeli najbolje svoje i najvjernije junake, da te brane, pa da mu jave, kad bi ti ustrebalo izdašnije pomoći

Radovan.

O tom mi ujak ništa ne reče. A i protuslovi tomu ono, što me je svjetovao, da hrvatske banove u ovom šatoru dočekam sâm bez ikoje pratnje, jer bi ih vrijedjalo, da oko mene vide tudjince.

Mara.

Vrijedjalo bi ih vidjeti u tvojoj pratnji tudjih vitezova. Ali tko će paziti na proste sluge, ma bio ih čitav roj, koji ponizno pridržavaju stremene, i svakom se migu

pokoravaju? No čudom će se Hrvati čuditi, kad se ponizni sluge prometnu u gospodare!

Radovan *gleda časak u Maru kao da je ne razumije. Onda će očajno.*

Ispunit će se kletva, ispunit po meni! Ne da mi uteći, ne da, ta brižljiva ljubav. Da mi dadu slobodno disati, da nezaštićen gledam u oko mržnji svoga naroda, pa da bude kraj! Bolja je mržnja, bolja od ljubavi. Ljubio me otac, ljubi me majka, a i ujak — a svi me gone u očaj.

Mara.

Još ti ima izlaza.

Radovan.

Pa kaži, kaži! Nema više vremena. Za koji čas prispjet će hrvatski banovi.

Mara.

Da ih uvrijediš, pa da se tako ugovor razvrgne tvojom krivnjom, to kralj Vladislav u pravednosti svojoj ne bi onda ni htio vojevati za te. Vratio bi se u Magjarsku, a ti bi bio slobodan.

Radovan.

Da ih uvrijedim?

Mara.

Otkrij njima budućnosti sliku — kaži njima, kako bi im bilo pod tobom.

Radovan.

To — to da činim? Ono, čega se i sama misao plaši, da im u riječima iznesem? Ne — meni je, kao da bih imao čuvati tajnom, kako mi se vidi budućnost, meni je, kao da bi se zlo moglo otkrenuti, dok se o njem ne govori.

Mara.

Ti se žacaš riječi. Voliš li, da tvoji čini Hrvatima pokažu, što im tvoje riječi taje? *(Kolomanu se u to približi sluga, te mu nešto prišapne.)*

Koloman.

Hrvatski velmože čekaju pred šatorom.

Mara *polagano.*

Kralj reče, da ih dočekaš sâm. Vrijedjalo bi ih, da te vide okružena tudjincima.

Radovan.

Ali ja hoću da ih uvrijedim! Hoću da ih dočekam u kolu magjarskih vitezova, neka odmah uvide, da bih im bio tudjinac kralj. *(Na znak Kolomanov stupi u šator četa magjarskih vitezova. Radovan, ugledavši ih, u prvi mah zadrhtne. Nakon stanke.)* Pa dobro. Hvala vam.

Mara *odlazeći nasmiješi se Kolomanu.*

Slušat ću za zastorom, što će biti. *(Ode.)*

PRIZOR DRUGI.

S desna ulaze banovi i prijor zadarski te se stave u polukrug pred Radovanom. U sredini RADOVAN sam. Za njim KOLOMAN s Magjarima.

Ban Petar *stupi naprijed i prigne koljeno pred Radovanom.*

Dodjosmo amo, našemu da se poklonimo kralju.
Klanja se tebi sad prvi od Hrvatske ban.

Ban bosanski.

Na usta moja, o kralju, pozdravlja te junačka Bosna;
Sliedit će vjerno tvoj stieg, il bio mir ili rat.

Ban slavonski.

Ravna Slavonija već od starine ponosi se time,
Što u kriocu svom odgoji slavni tvoj rod.

Ban požeški.

Krasne doline požeške procvjetat će ljepšim još cvietom,
Kada im stigne viest, Hrvatskoj ti da si kralj.

Ban zahumski.

Ne rodi obiljem masnim kamenita zemlja zahumska,
Ipak ushrani taj krš sivih sokolova množ.

Ban srijemski.

Diči se bogati Srijem mnogijem uresom sjajnim,
Najljepši ures mu jest ljubav za kralja i dom.

Prijor zadarski.

Vjernost prisižu trajnu ti četiri dalmatska grada:
Zadar, ponosit i tvrd, Dubrovnik, Trogir i Spljet.

(Pošto je svaki pred Radovanom prignuo koljeno, stave se opet u polukrug. Stupi naprijed.)

Ban Petar.

A sada, primivši poklon naš, dozvoli, kralju i gospodaru, da te provodimo do grada župana Mironje, pod kojim je narod sakupljen. U sredini naših budi opet naš — što je bilo, neka se zaboravi.

Radovan *govori pridušeno i s naporom.*

Zaboraviti, bane? Zaboraviti? Ja ne mogu. Mojom dušom svejednako drma krik posljednji umirućeg oca, kojim prokle ubojice svoje, cijeli narod nevjernih Hrvata. Vi zaboraviste misleći valjda, da se ona kletva poput oblačka dima rasplinula u zraku, a ona će tučom da vam usjeve uništi. Kletva živi i postat će zbiljom. Riječ

hrvatska više ne će sa priestolja zaoriti, kralj ću tudjin Hrvatima biti, a uz mene stojat će tudjinci.

(*Žamor izmedju Hrvata: „Prevara — to je prevara!“*)

Ban Petar.

Toga nam kralj ugarski ne poruči. Ali znaj, odmetniče: nije još Hrvatska tako duboko pala, da ju možeš skučiti pod jaram. Mi se ne plašimo ukletve, oj slugo tudjeg naroda! Ma ti se združio s tom kćeri pakla, ma nam se grozio svim izrodima carstva sotone — višnji Bog, koji hoće da svaki narod bude svoj, nas zapustiti ne će. Ustat će savkolik narod na branik slobode, a munje Gromovnika borit će se s njime. U ime naroda naviještam tebi i pomoćnicima tvojim rat — sveti rat.

Hrvati.

Rat — rat!

Koloman *srne naprijed.*

Hoće vam se rata, a bit će rat! (*Svojoj pratnji.*) Uhvatite ih!

Ban Petar *trgne mač.*

Otale! Prokrčimo si mačem put! (*Hrvati izlaze odbijajući navale Magjara.*)

Koloman.

Za njima! U potjeru za njima! (*Svi polete na polje.*)

PRIZOR TREĆI.

RADOVAN i MARA.

Mara.

Spasen si!

Radovan.

Spasen? spasen? A meni se čini, kao da se istom sada moja nesreća navršila. (*Klone na njezine grudi.*) Oj Maro — slika, što mi ju katkad smjela mašta znala predočiti — kako u kolu hrvatskih banova opet stupa ban ponosne Bosne — ta žudjena slika mi zasinu sada — u takvom času! — A baš u grad župana Mironje su me pozvali — u grad Mironje, moga drugoga oca — a ja — moradoh prekinuti svaku svezu s onima, koji su mi dragi.

Mara.

Tvoje rane još preljuto krvare. Ali kad pobjegneš odavle u tihi zaselak, kamo vijesti iz daleka svijeta ne dopiru, i ova bol će jenjat, i polako ćeš sahraniti crne svoje uspomene. A mi ćemo nad njihovim grobom zajedno liti suze, i zajedno ga posipati onim slatkim cvijećem, koje znade i nad razvalinama rasti. U ljubavi, Rade, osvanut će ti sunce nove i trajne sreće.

Radovan.

Moje srce obamrlo je za ljubav.

Mara.

Ne, ne, ta još si mlad, i kad te je sreća iz jedne si pokrajine istjerala, dat će ti zaklonište u drugoj. Mladosti nikad nije zdvajati. O vjeruj mojim riječima — podji sa mnom, daj da te ja liječim, a izliječit ću te, i tvoje će tuge nestati kao rose na suncu. (*Nagne se nad njega i poljubi ga.*)

Radovan.

Ti me tako milo tješiš, dobra Maro, da bih tebi, samo da ti se pokažem zahvalnim, morao vjerovati, ali ja to ne mogu.

Mara.

O doći će vrijeme, kad ćeš uvidjeti, da sam govorila istinu! (*Čuje se s vana buka. Ona ispusti Radovana iz naručaja.*) Šta je to?

PRIZOR ČETVRTI.

PREDJAŠNJI. Upanu u šator ALMO i KOLOMAN, potonji s golom sabljom. Za njima MIRKO, GEJZA, JANOŠ i još koji drugi Almovi i Kolomanovi vitezovi.

Almo.

Što se tolike ljutiš na me, mili brajane?

Koloman.

Koji te vrag nanese u tabor upravo u čas, kad te nimalo nismo trebali? Već ih uhitismo, u to ti uleti sa svojim ništarijama, nasta smetnja, oni na konje, ter umakoše.

Almo.

Tko umače?

Koloman.

Hrvatski velmože.

Almo.

Ha, ha, ha! Nisam nikad doživio ljepše šale. Mišljah, da se radi o nekoj utrci, kad te vidjeh kako žurno mičeš kratkim krakovima i k tomu još u gorljivosti svojoj mašeš sabljom. Bio sam u sto briga, da ćeš se raniti u ručicu — ta nijesi naučen sabljom baratati.

Koloman.

Odmah ću ti pokazati, da znam sabljom baratati. (*Hoće na nj udariti, nu Almo ga čvrsto pograbi za ruku, tako da se ne može maknuti.*)

Almo.

Mirno, mirno, djetešce moje.

Mara *pristupi k njemu.*

Pusti ga, Almo.

Almo *sveudilj držeći Kolomana.*

Krasna snašo, barem da me ti ljepše dočekaš nego mili moj bratac!

On mi krati bratski cjelov,
Nudi me udarcima.
Mjesto njega — ne ću žalit —
Daš li mi ti cjelova dva.

Koloman *se otme Almu i hoće da na nj navali.*

Drzniče, oči ću ti izvaditi!

Mirko *zapjeva.*

Dva se mila brata milovala . . . —

PRIZOR PETI.

PREDJAŠNJI. Srednji zavjes šatora se razdijeli, unidje kralj VLADISLAV s pratnjom i stupi u sredinu pozornice. Nastane tišina.

Kralj.

Doista čudni mi glasovi dolaze. Hrvatski velmože da su srditi posjeli konje i odjahali navijestivši nama rat; moji vitezovi da su s njima htjeli zametnuti svadju, — napokon da se vojvoda Almo iznenada ovdje stvori. — Evo ga! Almo, kako ti se usudi ostaviti Ugarsku? Nisam li ti povjerio brigu, da bdiješ nad njezinom sigurnosti, i da ju braniš protiv napadaja Kumana?

Almo.

Milostivi striče i kralju! Priznajem, pogriješio sam, kad ostavih časno mjesto, na koje me ti postavi. Ali Magjarskoj sad od nikud ne prijeti pogibelj; otkad si ti pobijedio Kumane, oni se ni ne miču. A meni se nije dalo mirovati, dok se ovdje možda lovorika dijeli. Ponaj-

više pako zavidjeh svome bratu, što on smije boraviti u tvojoj blizini, a ja da čamim daleko od tvoje usrećujuće osobe!

Mirko *tiho.*

Zavidi bratu blizinu Marinu, a ne kraljevu.

Kralj.

A što znači, Radovane, da su hrvatski velmože ovako u gnjevu otišli?

Radovan.

To znači, o kralju, da ja ne ću nositi hrvatsku krunu. Moj bo otac umirući na nju udari prokletstvo, da nikad više ne će zapasti Hrvata a tudjinci samo da će se njome resiti. A i sam da si ju metnem na glavu, omrznuo bih za malo svome narodu, pa bih njim morao vladati kao tudjinac. To ne mogu i ne ću. Zato se odričem svakoga prava na krunu hrvatsku. *(Ode; za njim Mara.)*

PRIZOR ŠESTI.

PREDJAŠNJI (bez RADOVANA i MARE). Oni stoje ovako rasporedjeni: U sredini kralj VLADISLAV, desno od njega ALMO, lijevo KOLOMAN, svaki sa svojom pratnjom.

Kralj.

Pohmanitao je! *(Nakon kratka razmišljanja.)* Tabor nek se još danas digne. Hoćemo natrag u Magjarsku.

Almo i Koloman.

To ne ćemo!

Koloman.

Ne ćemo natrag, dok Hrvatsku ne osvojimo.

Kralj.

S kojim pravom? Čemu da se ovdje prolijeva krv, a Ugarska medjutim ostaje bez branitelja. Onaj komu nami-

jenih hrvatsku krunu, ne će je. Pa nek si Hrvati biraju kralja po svojoj volji — ja se više ne ću miješati u njihove poslove.

Koloman.

Radovan se odreče svoga prava, te sad hrvatska kruna spada na tebe, jer si ti iza njega najbliži rodjak Zvonimiru. A svoje pravo ne ćemo nikad zanemariti.

Almo.

Tako je! Rijetko kad se slažem sa svojim bratom, ali ovaj put mi govori iz duše. U istinu, milostivi kralju, bilo bi pravedno, da me za Ugarsku nečim odštetiš. Još za mlada bijah po tebi odredjen baštinikom Stjepanovoj kruni, dok je stariji Koloman morao u samostan, jer nije bilo nade, da će ikad postati vitez i junak, kakim treba da bude kralj ugarski. A gledam li ga sada, valja mi priznati: što mu se proreklo, to se i steklo. Nu on uskoči iz manastira, a ja ostadoh praznih ruku. Daj meni Hrvatsku a prosta mu bila Ugarska. *(Svojim druzima tiho.)* Svi bit ćete banovi

Koloman.

Ne ću porugu platiti porugom. Nije mi do pustih prepiraka. Hrvatska mora biti naša! Zasunom nam zakrčuje put k sinjem moru, kojega jedna luka više vrijedi nego cijela zemlja od Karpata do nizine dravske. Uza nam je Magjarska, dok nam se ova vrata ne otvore. U grudima bo našim neutišana još živi ona silna čežnja za daljinom, što nam je predje gonila čak do žarkih žala španjolskih, i na poljane vedre Italije i pod zidine oholog Bizanta. K moru! k moru! I preplitat ćemo sjajnu mu pučinu brodovima, koji će stijeg magjarski širom svijeta proslaviti! S mletačkima takmit će se ladje magjarske raznašajući robu na sve strane. I slijevat će se opet odasvud neizmjerno

blago u našu zemlju kao nekoč kad naši laki konjanici preletavahu Evropu. I opet će nam svi narodi slati danak — ne od nevolje sada — pa zato i ne će to biti izvor lako presušiv kao u stara vremena, već neiscrpivo vrelo trajnog narodnog blagostanja!

Vitezovi.

K moru! k moru!

Kralj.

Zamamljive tvoje riječi ne će me opsjeniti, Kolomane. Ti veliš, da jedna luka vrijedi više nego sva zemlja od Karpata do Drave; za me pak od te je luke vrednije prijateljstvo naroda, s kojim smo se dosad bratski pazili. Hrvati, vični da sami ravnaju svojom sudbinom, ne će pregorjeti, da mi se njime nametnemo kao gospodari, te će nam ono more, za kojim toliko čezneš, radjati morem mržnje. A čemu i drugomu što proti pravici oteti, čemu ga podjarmit? Kad dva susjedna naroda živu u slozi i prijateljstvu, i onako što jedan ima, i drugi uživa, što jedan primi, od toga i drugomu daje. Tako se roba, što je doplovila u hrvatske luke, za mirne vlade kralja Zvonimira otpremala dalje preko Magjarske, te smo odatle i mi crpli silnu korist. A bit će opet tako, kad u Hrvatskoj zavlada red.

Koloman.

To je sve istina. Sve je lijepo, dok dva susjedna naroda stoje u dobru odnošaju. Nu ako se taj odnošaj promijeni? Sigurnije mi je svakako ono, što sam držim. Ne ću da zavisim od blagohotnosti Hrvata.

Vitezovi.

Naprijed! K moru! k moru!

Kralj.

A zar vi ni ne pomišljate, da bi Kumani mogli prodrijeti u Magjarsku, dok ste daleko od nje? Pomislite kako je ovaj neprijatelj, u koga čovječnosti ne ima, već toliko puta bjesnio u Magjarskoj, kako je gradove i sela pretvorio u pepeo, žene i djecu odveo u roblje. A sve to da se ponovi?

Koloman.

Nek se Almo s odjelom vojske vrati u Magjarsku, koju je i onako bez tvoje dozvole ostavio.

Almo.

O mili Kolomane, dok si ti ovdje, ne ću ni ja natrag. A što se u opće uvijek govori o Kumanima? Gdje su ti Kumani! — Samo naprijed bez brige! *(Svi.)* Naprijed! Naprijed!

Kralj.

Oglušiste se glasu pravednosti i razuma. Opominjao sam vas — ali riječ vašega kralja vam više nije sveta. Pa bilo po vašem! Ali na vas nek padne krivnja, ako bi Ugarska, dok mi ovdje podjarmljujemo tudji narod, nastradala od Kumana. *(Odu kralj i Koloman s pratnjom.)*

PRIZOR SEDMI.

ALMO i njegovi druzi.

Almo.

Lukavi Koloman! Rad bi me odpraviti u Magjarsku. Nekako je morao nanjušiti, da sam za Marom poludio, te ju ljubomoran potajice odvede sobom. A ja čim to spazih za njima. Dakako, njemu nije drago. Nu i ona kao da me prijekim okom gleda. Istina, pred njim morala se sustezati,

*

ali ljubav imade toliko načina da se oda! Jedan pogled može više kazati od tisuću riječi. A ona hladna poput leda.

Mirko.

Nisi se valjano prihvatio posla, dragoviću moj. Ne vole žene onima, koji bez daha za njima trče. Hiniš li pak bešćutnost za njihove čare, a miluješ li još na njihove oči koju ubavu djevojčicu — mahom vrcaju iskre.

Almo.

To ću pokušati, Mirko. Bome, ašikovat ću lijepim Hrvaticama baš na oči ponosne vojvotkinje. Čuvaj se, Maro!

(Zastor padne.)

Konac III. čina.

ČIN ČETVRTI.

U gradu župana Mironje. Noć je.

PRIZOR PRVI.

MIRONJA. Sluge s bakljama izmjenice dolaze i odlaze.

Mironja.

Nijeste je našli, nijeste joj ni traga našli — vaša lica kažu.

Prvi sluga.

Gospodaru, tražasmo posvuda, i po gori i po dolu, ali svijetloj gospodjici nigdje traga.

Drugi sluga.

Pitasmo kogagod susretosmo, nije li našu gospodjicu vidio, a nije nitko.

Treći sluga.

I seljaci i seljanke dočuvši, da se mila naša gospodjica izgubila, stadoše je tražiti s nama i zvati je po imenu — ali ni odkud odziva.

Mironja.

Idite, tražite još! Možda je ovdje u gradu. Luda ja! ta ja sam već svaki kutić pretražio. Ipak — gledajte, tražite! Ah — toliko me tišti jada. Domovina u nevolji, meni valja poći na bojište, a ne znam, da l' si mi ti još živa, kćerko! — Kako si problijedila, kad se banovi vratiše s ugarskog tabora s viješću, da se tvoj Radovan

otudjio rodu. S prevelike boli nisi mogla ni riječi izustiti; samo se okrene, i tiha ti se suza spusti niz obraz. Svi su drugi već pošli u boj, samo ja zaostadoh, da te tješim. Mišljah već, da te najveća tuga minula, a sad — tko zna — nije li ti potok, što dolje romoni, postao grobom, nije li te tanka trska već oplela mrtvačkim plaštem; oh strašno, strašno — ni pomisliti ne mogu na to. Ne može biti. Ne će mi Bog oteti jedino milje moje.

PRIZOR DRUGI.

MIRONJA. — Seljaci dovuku babu biljaricu.

Prvi seljak.

Prisilit ćemo te već, vještice, da kažeš.

Drugi seljak.

Kamo si našu gospodjicu zavela?

Biljarica.

Pustite me, božji ljudi, nisam ja ničemu kriva.

Mironja.

Što je s ovom ženom, ljudi?

Prvi seljak.

Vještica je. Bog zna, što je našoj gospodjici učinila.

Biljarica.

Milostivi gospodine, ja se u čaranje ne razumijem. Biljarica jesam i obilazim zemlju, da ljude liječim od boljetice. A ne poznajem vaše gospodjice, jer sam po prvi put u ovom kraju. Brala sam danju bilje u šumi, i kako se sad navratih u selo, spopadoše me ovi ljudi i stali me kriviti svakojakim nedjelima. A nisam ničemu kriva, ne znam ni o čemu.

Mironja.

Pustite je, ljudi. A sad kaži, dobra žena, nisi li možda u šumi vidjela lijepu djevojku. —

Biljarica.

Djevojku? Ja? Ne znam ni o čemu.

Mironja.

Ne boj ze kazati, ne će ti ništa biti.

Biljarica.

E pa, — sjećam se — vidjela sam zlatokosu djevojku.

Mironja.

Crnih očiju. —

Biljarica.

Da crnih očiju. Sva u bjelini, krasna ko gorska vila, prolažaše kraj mene. A ja, kako bijah čučnula, da po žumskome tlu berem ljekovite trave, moradoh sve pustiti, da za divnim tim djetetom gledam. Tiha se sjeta odrazivala na njenom licu, očima se bila zagledala nekamo u daljinu, i pjevala — tihu, tugaljivu pjesmu:

„Skrši bura krasan dub u gori,
Bez gn'jezdašca slavulj ptica tuži. —
Junaci se silni poredali,
U boj da za domovinu krenu.
Al junaka moga tamo nema.
Svakomu će draga izv'est konja,
I dragomu opasati sablju;
A moj dragi za goricom spava,
Tvrdo spava, ružan sanak sanja,
Ter uzdiše, jer ga mori mora.
Preletjet ću, dragi, zelen-goru,
Ne bih li te iz sna probudila.“

Mironja.

O žive slike moje bijede! Onaj dan, kad je Radovan izabran kraljem, čuo sam tebe, Nevenko moja, mladu, svježu, gdje veselu pjesmicu pjevaš. A sada slabom tek dopire jekom k meni druga tvoja pjesma s navoranih usana jedne starice. — Pošla si k Radovanu u tabor ugarski — a ne ćeš li propasti na dugom, trnovitom putu, u ratno doba, kad se za svakim grmom krije neprijatelj ili hajduk? A da i sretno k njemu dospiješ, misliš li, da ćeš ti njega ganuti? Ah nije u Radovana više meko srce kao prije, naslada mu je poniziti domovinu, i kod za nju ne haje, ne će ni za tebe, i bit ćeš zapuštena sred surovih vojnika. — Idem, oslobodit ću te, il te bar osvetit. Hej sluge, izvedite mi konja! Hoću u boj, i tako mi Boga, zastidjet ću sve mladiće, kako ću sjeći, jer mi dvostruku snagu ulijeva dvojaki cilj: kćerku da izbavim i domovinu.

PRIZOR TREĆI.

Rano jutro. Pred seljačkom kolibom. Dolje su na kući jedna vrata, sa strane vode uske stube u vis. Na stubama leži RADOVAN. KOLOMAN i MARA izlaze na donja vrata. KOLOMAN je u oklopu i potpuno naoružan.

Mara.

Još je mrak i sve mirno. A ti hoćeš već da otideš?

Koloman.

Ne da mi se spavati. Moram ogledati tabor. Hora je, da se naši spreme. S Bogom, dušo, do vidjenja poslije pobjede! *(Ode.)*

Radovan *ustaje.*

Sretnik! sretnik! on ide da prolije svoju krv za domovinu. Ja ni to ne mogu. Tamo se viju naše zastave. Ali ja, otkinuta od stabla grana, ne mogu više da spojim svoju

sudbinu sa sudbinom roda svoga, ne mogu s njim da se borim i bar s njim da poginem. Jer da se sad utječem u redove hrvatske, gdje mi je mjesto, otjerali bi me od sebe kao kužna psa okrstivši me odmetnikom, izdajicom. A imali bi pravo — jer moja je ruka prva maknula prijeteći im kamen, da se na njih stropošta. *(Spusti se opet na stube.)*

Mara *se njemu lagano približi.*

A ti si svu noć proležao ovdje na stubama?

Radovan.

Zar bih imao istjerati iz ove kolibe ubogu ženu, što se s drobnom djecom stisnula na tavan? Kad zapremaste njezinu kuću, milostivo ste joj pustili ovaj maleni kutić a i taj da joj uzmem?

Mara.

Noć bila hladna; sav se treseš od zime. Unidji u sobu, bit će ti toplo — toplo u toplu naručaju. *(Nježno se sagne k njemu gledajući ga zamamnim pogledom. U to se začuju glasovi za scenom.)*

Nevenka *za scenom.*

Pomozte, ljudi!

Radovan *skoči i prisluškuje.*

Bože, kakov je to glas!

Almo *za scenom.*

Ne luduj, djevojko!

PRIZOR ČETVRTI.

RADOVAN i MARA. ALMO dolazi noseći u naručju NEVENKU, koja mu se očajno opire.

Almo.

Al sam zarobio krasnu robinjicu! Pogledaj de, vojvotkinjo, liepa Maro! Bila se moja gospodjica zorom malo

prošetala po cesti, zar ne? — ja ju zatekoh, i dakako nisam ju smio ostaviti samu. U blizini tabora ima koje-kakvih skitalica, kojima je osobita radost, lijepe gospodjice zastrašiti. Ja sam te od njih opčuvao, krasna djevo, te doista zaslužujem da me poljubiš. *(Hoće silom da Nevenku poljubi.)*

Radovan *priskoči pa mu ju otme.*

Nevenko, ti si to!

Almo.

Šta to radiš, čovječe? ja ju zarobih.

Radovan.

Moja je odavna. Ne usudi se dirnuti u nju. Nevenko, slatka Nevenko! *(Almo ipak hoće da Nevenku obuhvati, Radovan ga odbije.)*

Nevenka

se medjutim sva drhćući od njih odmiče, obazire se, i opazivši Maru pohrli k njoj sklopljenih ruku i klekne pred nju.

Plemenita gospo, bijedna djevojka moli u tebe zaštite.

Mara,

koja je cijeli prizor motrila s izrazom najveće boli i ljubomora na licu, turne Nevenku ljutito od sebe.

Nosi se od mene, horjatkinjo jedna! *(Ode u kuću.)*

Almo.

Ha, ha, ipak se nešto ganula, ponosna Mara. Baš me je Mirko dobro svjetovao. Sad nek malo bjesni u svom ljubomoru, ja se ne ću obazreti na nju. *(Odlazi veselo fućkajući.)*

PRIZOR PETI.

RADOVAN i NEVENKA.

Radovan.

Što je to bilo? Zašto se tako na Nevenku otrese? Zar da Mara — mene ljubi? — Umiri se, Nevenko moja.

Ajde da se porazgovorimo. *(Posadi ju u travu i sjedne do nje.)* Dugo, dugo se ne vidjesmo. Kako si došla ovamo? Haljina ti je po skutu sva podrta.

Nevenka.

Podera ju trnje i kamenje na dugom putu, u tamnoj strahovitoj noći. Prolazila sam kroz guste šume gorske, u koje mjesečina ne prodire, a propala bih, da mi nije s daleka svijetlila tvoja slika, dragi. Hrabro stupah naprijed, — pa sad eto žarko mi sunce granu. *(Zagrli ga.)*

Radovan.

Jadno sunce, koje se tek na tvojim grudima ogrijati mora, zlato moje!

Nevenka.

Kako si mi blijed i izmučen, kao da ti se krv u žilama stinula. A sve to samo, jer u tebe više nema vruće ljubavi za domovinu.

Radovan.

Da je nema, ne bih toliko patio, kao što patim.

Nevenka.

Zar da domovinu još ljubiš, a groziš joj se propašću?

Radovan.

Vajme, da sam joj se groziti morao! O da znaš, Nevenko —!

Nevenka.

Znadem, znadem sve. Slutila sam, da silno trpiš. A trpiš samo s utvare neke.

Radovan.

Utvara da je strašna ona kletva?

Nevenka.

Jest, a ja dodjoh da te ove utvare oslobodim. Bijedni Radovane! Tako si uvijek bio: srca plemenita, ali odviše meka, te se lasno smuti; brz istinom držat ono, što ti se pod plaštem istine prikaže, pa se onda podavati ili golemoj radosti ili ponajviše prekomjernoj tuzi; pa ili u ludo tratit sile na djelo, koje svrhe ne ima, ili i ne rabeć ih, gorko naricati. Samo ja znala sam ti predočivati ništetne uzroke i radosti i tuge takve, te si me u šali nazivao vilom, koja oblake zbija i razbija. Danas hoću da razagnam silne one magluštine, koje ti ne daju progledati. Nebo će ti se opet vedriti, dragi, bit ćeš opet sretan.

Radovan.

Sretan — ja?

Nevenka.

O da su moje oči u tebe! Da možeš vidjeti, kako te blaženi otac sa nebesa samilosno gleda, i kako tuguje što si toliko zalutao. U krajevima, gdje vječna ljubav vlada, nestalo je odavna one mržnje, koja u njega u zadnjem trenutku života proti njegovu narodu uskipi. Znam: on je oprostio, jer blažena usta samo blagosivljati umiju. Prokletstvo ono više ne postoji.

Radovan.

Kletva, jednom izuštena, se više poreći ne da. Sudjeno je, da Hrvatsku satre tudjinac — ali da sam baš ja morao doprinieti k tomu, da se usud izvrši — ah!

Nevenka.

Sudjeno je, veliš? Ne. Kletva poleti najprije k prijestolju božjem, Bog da ju potvrdi ili da ju uništi. Što Bog odluči, čovjeku jeste tajna. Nama ne preosta ino, nego vjerovati u ono, što ljubimo. Ti ljubiš svoj narod, Radovane, a mogao si samo i časak misliti, da ga ikoja sila može satrti? Nije li se tvoje srce protivilo takovoj misli?

Radovan.

Jeste.

Nevenka.

A zašto se nisi uzdao u glas svoga srca? Zašto ga nisi poslušao? Sve bi sad bilo dobro.

Radovan.

Ta strašna žena — ta Mara, ispila mi mozag, nisam ni mogao razmišljati. Kad bi mi utješna misao zabljesnula, ko munje je nestalo u crnjoj još tmini. Ona me je na sve to navela, ona je svemu kriva. — Oh podlosti, kojoj odlane, kad drugoga bijedi! Ne, ona nije kriva, ta nisam ju morao slušati. Krivo je moje srce, što se da prelako zaslijepiti, što domovinu ne ljubi kako bi trebalo. Tko pravo ljubi, toga je vjera stalna poput zvijezde, ničim se ne da odvrnuti sa svoga puta. A da sve na nj navali te mu ju hoće oteti — on prkosi vedra čela svim nezgodama, upire svoje sile i radi kako najbolje znade. A ja sam odmah malaksao i samo krivio usud, kao da usud nije spleten nitima čovječje volje. O sad mi puče ispred očiju — moja, jedino moja bit će krivnja, kad moj narod dopade ropstva. *(U dnu pozornice prolaze magjarske čete.)*

Nevenka.

Čemu zdvajaš? Što si pogriješio, možeš popraviti. Gle, Magjari već hrle u boj. Sustavi ih. Samo jedna tvoja riječ i sve će biti dobro. Naši će te radostno pozdraviti. Idi, idi, šta oklijevaš?

Radovan *pokrije rukama lice.*

Prekasno! Ne vojuju više za me. Ja se odrekoh krune.

Nevenka.

Ti se odreče krune. — A pravo na nju prešlo na kralja ugarskoga — Ali on ti je ujak, sklonit će se na tvoje molbe. Kažu, da je pravedan.

Radovan.

I jeste. Ne ratuje s voljom. Njegovi vitezovi ga prisiliše na rat, jer bi radi raširiti granice svoje domovine. On ne može ništa protiv njih.

Nevenka.

Bože, sveti Bože!

Radovan.

Sad i ti tuguješ, Nevenko. Došla si, da domovinu i mene izbaviš zla, a tvoje mi riječi samo groznije rasvjetljuju crni ponor, u koji domovinu survah. O moj je grijeh tolik, da ga samo smrt izbrisati može.

Nevenka.

Ne govor' tako! Sve se može još na dobro okrenuti. Možda će ipak naši pobijediti.

Radovan.

Daj Bože, da to bude! Ali onda nek si izaberu kraljem valjanijeg od mene. Meni je smrt jedino utočište. Da i naši pobijede, ne bi mi više omilio život, jer ne bih nikad mogao zaboraviti, da sam ja tomu uzrok, što je rat polokao toliko hrvatske krvi, ja da sam uzrok neizmjernom jauku žena i sirota. A poraz njihov ne ću da vidim.

(Uspne se stubama i udje u kuću.)

Nevenka.

Šta naumi? Neku strašnu odluku čitah u njegovu oku. — Radovane!

(Radovan opet izadje iz kuće i sidje niz stube. Ogrnut je crnim plaštem. Mač mu visi uz bedro. Na glavi mu je kaciga s crnom perjanicom. Za njim ide seljakinja, jedno dijete nosi na ruci, drugo vodi uza se.)

Radovan.

S Bogom, draga! Polazim u boj, u smrt. Nije mi dano da umrem za Hrvatsku, jer sam se sam isključio iz redova svoga naroda. Barem da poginem od hrvatske ruke.

Nevenka.

Stani! Ne smiješ se boriti protiv svoga roda, ma bilo i pod izlikom da smrt tražiš.

Radovan.

Ne boj se! Ne će ovaj mač ostaviti korica. S navade samo ga opasah. Tisnut ću se u najljuće kreševo. Jedna će mi se ruka ipak smilovati.

Nevenka.

Rade, za Boga — radi tebe otidoh krišom iz očinskog grada, a nisam pitala, hoće li stari otac zakukati za mnom, — toliko sam radi tebe podnosila, a ti me ostavljaš? Komu ću se ovdje uteći, kad tebe nema?

Radovan.

Ova dobra žena brinut će se za te, dok te mili Bog ne povede natrag u naručaj tvoga oca. Je li, Kato, ti to hoćeš.

Seljakinja.

Hoću, hoću.

Starije dijete.

Ideš li u boj? Daj mi sablju, hoću i ja da se borim.

Radovan.

Milo dijete, doći će za te vrijeme, da se boriš za domovinu. Samo nemoj nikad izgubiti vjere u narod. I kad se čini, da je propao, ufaj se u Boga i prioni raditi, da

ga pridigneš. — S Bogom, Nevenko! Ne tuguj odviše za mnom! Nisam vrijedan tvoje ljubavi. S Bogom, s Bogom! *(Odhrli.)*

Seljakinja.

Plači, djevojko, plači. — Imam i ja zašto da plačem. Ovaj će dan mnogo udovica u crno zaviti i mnogo sirota ucviljeti. Bog zna, hoće li se moj čovjek povratiti k meni.

Nevenka.

I moj otac — i moj dragi — ah, dragi se ne će vratiti. Vajme! Zašto ga pustih? Ali hoću za njim na bojište, hoću ga svojim tijelom štititi od smrtnih udaraca, ili ga bar, kad padne, odnijeti iz kreševa, da ga pomamni konji ne pogaze, bar da mu moje krilo posljednjim uzglavljem bude. *(Hoće da otide.)*

Seljakinja.

Kuda si nakanila, djevojko? Ostaj! Meni jesi povjerena.

Nevenka.

Ipak me pusti, dobra ženo. Reci, da se ne imaš skrbiti za djecu, ne bi li ti i sama htjela na bojište, da našim junacima zavijaš rane, da bodriš malodušne, da tješiš umiruće?

Seljakinja.

Bih, da ovu djecu ne imam.

Nevenka.

Dakle me ne drži — jer baš to hoću.

Seljakinja.

Pa idi, Bog te blagoslovio. *(Nevenka ode.)* Bog ju blagoslovio! Djeco moja, samo da vam Bog opčuva oca!

(Zastor padne.)

Konac IV. čina.

ČIN PETI.

PRIZOR PRVI.

Za bojištem. Pogledu na samo bojište priječi nekoliko drveta.

BAN SLAVONSKI i ŽUPAN JURINA motre boj. Naokolo stoje drugi župani i vojnici.

Ban slavonski.

Našima se je teško boriti. Ne bismo li njima pritekli u pomoć?

Jurina.

Nije još sila. Nek se malo znoje.

Ban slavonski.

Divim se starcu Mironji. Gledajte njega — uvijek je prvi, a siječe upravo mladenačkom snagom.

Jurina.

Negdje o ponoći dojahao je sav bijesan u tabor. Vele, da mu je kćerka pobjegla u logor magjarski k svome ljubavniku. Ha, ha, ha!

Ban slavonski.

Ja ga žalim.

Jurina.

Kako žestoko mi se na saboru protivio! A vi mu povladiste. No, al ste sad lijepo nasjeli s vašim izabranim kraljem.

Ban slavonski.

Tko je takova šta mogao predvidjeti!

Jurina.

Ja sam to predvidio.

Ban slavonski.

Šta je to? Ban Svačić glavom dolazi s bojišta?

Jurina.

U istinu, naš plemeniti Petar, koji ne će krune, kad mu je čovjek nudi. No čekaj, ja ti je više ne ću nuditi.

PRIZOR DRUGI.

PREDJAŠNJI. BAN PETAR.

Ban Petar.

Nove čete u boj! Šta zatežete! Mi vas teško iščekujemo! *(Uzdahne.)* Naši se danas ne bore kao obično. Nema u njih srčanosti i oduševljenja. Nekako su neveseli i mlohavi, a radi se ipak o najvećem našem blagu, o domovini.

Jurina *porugljivo.*

Živo čudo, da su neveseli. Otkad nas Radovan opominjao kletve kralja Zvonimira, oživjela je i u narodu uspomena na nju, te se ona na sva usta opetuje. A naši, misleći, da nam je sudjeno doći pod tudje gospodstvo, i da ćemo i onako biti poraženi, klonuli duhom. *(Medjutim se naokolo skupile nove čete.)*

Ban Petar.

Ne dao Bog, da Hrvat sam o sebi dvoji. Tko je unaprijed uvjeren o svojem porazu, taj i ne će pobijediti. Dok ne očajavamo, kletva nam ne može nauditi, kao što ne će ni slaba strjelica oklopniku. Otkopčamo li pak oklop, izgubimo li pouzdanje u se, — to nam može i strjelica zadati smrtnu ranu. *(Pograbi zastavu.)* U boj, junaci! Ova zastava nek vam bude zvijezdom prehodnicom! Bog će biti s nama, jer se borimo za slobodu i dom!

Svi.

Za slobodu i dom! *(Odjure za njim u boj. Posljednji ode zlovoljno, nakon maloga krzmanja Jurina.)*

PRIZOR TREĆI.

Dva hrvatska vojnika: OTAC i SIN. Mladi vojnik dolazi u bijegu sa bojišta. Sav je zasopljen. Oči zaklanja sabljom, kao da ne će vidjeti ono strašilo, koje ga, kako on misli, slijedi. Za njim dolazi otac.

Otac.

Sramota, sine! Zašto bježiš? Odmah se vrati u bitku.

Sin.

Oj oče, grozno, grozno! Uzalud nama sva hrabrost, kad se duh kralja Zvonimira bori uz Magjare! Da si ga vidio, kako je bijesan srnuo u naše redove! Crni je na njemu plašt, a na glavi crna perjanica. Mač mu mirno visi o bedro, a ipak nije niko smio, da ga se dodirne, već su naši desno i lijevo pred njim uzmicali. Nije to bio umrli čovjek.

Otac.

Nek ti ne smeta crni onaj vitez. Da si na drugu stranu krenuo očima, bio bi sagledao čudo dobra znamenja. Krasna djevojka po bojištu leti, na njoj bijela kao snijeg haljina. Kudgod prolazi, junake sokoli bilo pogledom, bilo milozvučnom riječi. Ranjenicima našim nježno zavija rane,

te se oni novim silama na neprijatelja zalete. Umirućima pjeva o bojnoj slavi, i kako je za domovinu poginuti časno, te oni usnu blaženim smiješkom. — Oj dok nam nebo taku pomoć šalje, nije nam se ničesa bojati. Ajde, sinko, drži se junački, nemoj domovini ocrniti svijetli obraz. Pamti, ne će li Hrvatska i svagda sretna biti, barem nek časna bude. *(Odu.)*

PRIZOR ČETVRTI.

Dolazi s bojišta RADOVAN (sa spuštenom prozirnicom) i MIRONJA.

Mironja.

Ne ćeš mi uteći! Ne će ti više koristiti paklenska ona sila, kojom mi najbolje čete razbiješ, a da sam niti ne makneš rukom. Stoj, da se junački ogledamo.

Radovan *stane.*

Ja ne bježim. Ubij me!

Mironja.

Na što ti mač, kad ga ne upotrebljavaš?

Radovan.

Možeš me ubiti, ja se ne branim.

Mironja.

Ne koljem ja neprijatelja; hoću da ga u poštenoj borbi svladam. Kaži, tko si?

Radovan.

Zator tvoje domovine. Nije li ovo dovoljno da me sa životom rastaviš?

Mironja.

Pograbi mač!

Radovan.

Tvrdoglavi starče! *(Trgne mač. Bore se, nu Radovan samo na oko odvraća navale Mironje. Napokon padne. Prozirnica se otvori.)* Hvala na tom udarcu, poočime.

Mironja.

Jaoh, Radovane, sinko! Šta učinih! *(Skine tkanicu i hoće da mu zavije ranu.)*

Radovan.

Pusti — krv nek slobodno odteče. Željan sam vječnog sanka. Ta ja uvijek nosim samo nesreću domovini. I sad, kad uzdišući za smrću srnuh u naše redove, ja ih samo smetoh, te se oni dadoše u bijeg — Mironja, tvoja kćerka — došla u tabor k meni — tamo je još i sada — ti ju odvedi kući. — O Nevenka, — ona mi je opet vratila vjeru u domovinu — te se tvrdo uzdam — kakvagod te danas sreća zadesila, Hrvatska — da

Nikad ne ćeš s tudjeg korova propasti,
Vijekom svojim ti ćeš cv'jetom cvasti,
V'jekom obilno svojim plodom rodit —
Kletva ona — ne će ti naškodit. *(Izdahne.)*

PRIZOR PETI.

Poslije bitke. Drugi dio poljane. U zatku ugarski tabor. KRALJ VLADISLAV, KOLOMAN, MARA, ALMO (koji ima ruku u zavoju) i njegovi druzi, nekoji vitezovi.

Koloman.

Boj je svršen, pobjeda je naša.

Kralj.

Žalosne li pobjede! Hrvati su doduše uzmakli, nu u dobru redu i zadavši nam prije trista jada. Koliko je naših hrabrih momaka palo!

Koloman.

A da svi oni sad uskrsnu, ne bi požalili, još jedan put ovako umrijeti.

Kralj.

Imali bi zgode! Otpor nije skršen. Ne dvoj o tom, da ćemo s Hrvatima još po koji put dijeliti mejdan, a dok ih vodi junački Svačić, ostaje nam uspjeh neizvjestan. Još lako nama u ravnome polju — u planini kršnoj tekar bit će posla. Oprijeti će se nama očajno klanac za klancem i za gradom grad.

Almo.

Milostivi kralju, — ne ima trajnoga prijateljstva, kad dvojica nisu prije uvidjeli, da je jedan drugomu ravan. Bome danas se pokazalo, da smo mi i Hrvati, oba kršni momci, sad se istom možemo sprijateljiti.

Kralj.

Dao Bog, da to skoro bude! — I ti si ranjen, Almo?

Almo.

Nešto malo. Al ne bih požalio, *(tiše Mari)* samo da bi mi krasna moja snaša htjela rane melemom obložiti.

Mara.

Mani me se!

Koloman.

Slavan to bijaše dan! Cijela hrvatska ravan dopala sad naših ruku. S tog uspjeha porasla našim junacima krila, te njima ništa odoljeti ne će. Sad mogu glasno pred svima posvjedočiti, da glavna zasluga, što ćemo ovu krasnu zemlju svojom zvati, ide tebe, Maro. Tvoj um nam utre put do današnje pobjede. U tudjini jesi odnjihana, ali da ti srce ipak za Magjarsku bije, to si evo dokazala činom.

Kralj.

Šta to govoriš? Kako bi to bilo?

Almo.

Zar Mara? Mara? Hm, hm. Danas se zbivaju sama čudesa. Čujte, što sam vidio u bitci. Bijah sred najljuće tišme, kad opazim ljepotu djevojku, kako pruža pomoć ranjenim Hrvatima. Bila je sva bijela, bijela, a činilo mi se pače, da je to bila baš ona, rad koje si se jutros toliko ljutila, Maro. Još se nisam bio snašao s toga čuda, kad al kraj mene projuri vitez i golim rukama upravo med Hrvate! A bio je sav crn, crn. Prozirnica mu bila spuštena, al po stasu i uzrastu okladio bih se, da je to bio Radovan.

Mara.

Radovan? Što veliš? Radovan?

Almo.

Ah, mila snašo, zar bi ti bilo žao Radovana?

Kralj.

Nemoguće da je to bio Radovan. On je još tamo u selu. — Bolestan je i turoban. Poslat ću ga što prije njegovoj majci, da ga njeguje.

PRIZOR ŠESTI.

PREDJAŠNJI. Dolazi MIRONJA praćen nekolicinom svojih momaka, koji nose pokriven odar. On stupi naprijed, oni zaostaju.

Mironja.

Tražim ugarskoga kralja.

Kralj.

To sam ja. Nosiš li mi koju poruku od hrvatskih banova, junače?

Mironja.

Nikakvu. Nosim tebi, plemeniti kralju, tijelo nekoga od tvojih, koji je danas zaglavio na bojištu, a koji ti bijaše vrlo mio za života. Uzdam se, da mi ne ćeš uskratiti otkupnu cijenu.

Kralj.

Tvoj je zahtjev opravdan. Tko je onaj mrtvac?

Mironja

migne nosiocima odra. Oni postave odar pred kralja, koji ga otkrije.

Mara,

koja se uzrujana približila vrisne.

Radovan! *(Baci se na odar.)*

Kralj.

Radovan! O kojim te nadama majka otpremila u Hrvatsku, a kako joj se vraćaš!

Mironja.

O kojim te nadama Hrvatska pozdravila, a kako nam se sve izjalovi! Što ti je toliko omaglilo plemeniti duh, da na posljedku nisi znao drukčije uteći nesreći svojoj, nego da se narineš smrti?

Kralj.

Šta išteš za tijelo moga nećaka? Otkupit ću ga zlatom koliko hoćeš.

Mironja.

Ne ištem zlata. O nerado ga tebi predajem. Prenesti ćeš ga u tudjinu, a ja bih ga sahranio u hrvatskoj zemlji, koju je ipak toliko ljubio. Ali šta ću, kad moram živo dijete iskupiti mrtvim. — Kralju, moja kćerca Nevenka, se nalazi u tvojem taboru, nju mi vrati, drugo ne ištem.

Kralj.

Nisam čuo, da bi bila koja žena zarobljena.

Almo.

Ah valjda je to bila ona lijepa djevojka, koju jutros nadjoh na cesti.

Kralj.

Odmah ju dovedi!

Almo.

Bome, ne znam, gdje je sada. Radovan mi ju ote. Onda ju opet vidjeh na bojištu, kako milosrdno pomaže ranjenim junacima.

Mironja.

Ha — onaj dobrotvorni angjeo, o kojem naši baju — to da je Nevenka bila? Oh a zar još živi — zar nije možda i ona svojom krvi omastila bojište? Idem da ju tražim. *(Ode.)*

Koloman *Mari.*

Lijepo je za preminulim prijateljem žaliti. Ne bih htio, da ikoga priječim u pravednoj žalosti — i znam, da se ženskim suzama lako prevrši mjera. Ipak mislim, Maro, da za Radovanom ne bi trebala toliko naricati.

Mara *ustane*

Zar ne smijem ni suze slobodno prolijevati? Zar da još i sada tajim svoja čuvstva? Znaj, da sam njega ljubila, a ljubim ga još i sada cijelom dušom.

Koloman.

Dakle si me varala — a ja ludo vjerovah tvojemu laskanju. Sad se moja ljubav promeće mržnjom, vez, koji me s tobom vezao, raskidam, moja žena više nisi. Poput

grane, što je pala u burne valove morske, ne imala nigdje mira na svijetu, a kudgod te nosila nesreća, svuda te slijedila blijeda slika tvoga ljubavnika i grlila te ledenom rukom!

Mara *baci se jecajući na odar.*

A i grlit će me, pratit će me vjerno do groba! *(Vraća se Mironja i vodi plačuću Nevenku do odra. Ona klekne uz Maru.)*

Mara.

Što plačeš, djevojko? Nema nitko pravo, da ga oplakuje izim mene. Ja plačem svoje djelo. — Oj paklenskih li muka, koje trpim! Dva naroda planuše s grozna plamena, koji ja zažegoh, ne bi li iz toga požara njega spasila — sebi, ali on pade prvi žrtvom požaru tom!

PRIZOR SEDMI.

PREDJAŠNJI. Doleti GLASNIK na konju.

Glasnik.

Kralju, Kumani provalili u Magjarsku! Pale, robe. Zaklinje te narod: Vrati se il' pogibosmo.

Kralj, Koloman, Almo, Vitezovi, *kao u jedan glas:*

Kumani!

Almo *Mirku.*

Ipak je Edva imala pravo. Eto joj oslobodjenja.

Kralj.

Dogodi se, što prorekoh. Dok se mi banimo u tudjoj kući, malo te nam ne izgorje naša. Sad se valjda ne ćete više opirati zapovijedi mojoj. Tabor nek se odmah digne. Mi ćemo natrag preko Drave. *(Vitezovi se razlete na sve strane.)*

Almo.

A što će biti s Hrvatskom? Zar da ju posve napustimo?

Kralj.

Ti, Almo, ostat ćeš ovdje s odjelom vojske. Ali nemoj s Hrvatkom postupati kao s osvojenom zemljom. Pamti, da se pozivamo na nasljedničko pravo, a ja hoću, da Hrvati ovo pravo dragovoljno priznadu. Poštuj zakone ove kraljevine, ne krnji u ničemu njezine pravice. Budi dobar i blag Hrvatima vladar. *(Okrene se Mironji.)* Kaži mi svoje ime, junače.

Mironja.

Mironja iz roda Tugomirića.

Kralj.

Mironja — nisi li ti nekoč Radovana spasao od smrti?

Mironja.

A sad sam mu ju sâm zadao —

Kralj.

Radovan je ljubio svoju domovinu, pa bi jamačno želio počivati u hrvatskoj zemlji. Molim te, Mironja, sahrani ga u solinskoj crkvi, u kraljevskoj grobnici.

Mironja.

O Bože! — oca njegova sam ja starac već tamo sahranio, moram još i mladjahnog sina.

Kralj *pristupi k odru zamišljen.*

Bijedni Radovane! Bog te bio obdario plemenitim duhom i srcem, te bi svoj narod mogao učiniti sretnim. Blijeda, nemoćna sablast bijaše ona kletva, a nikomu ne bi

naudila, da joj sujevjerje ljudsko ne udahnu život. Vjerovao si u njezinu moć, i s toga vjerovanja se pretvori u zbilju. *(Stanka.)* Kletva i blagoslov — mač i kosa. Narod koji se za svoju slobodu zna ovako boriti, kao što to danas vidjesmo od Hrvata, — takav će si narod napokon i krvnički mač, kojim se kletva pričinja, prekovati u kosu, pa onda u miru žeti svoje žito, i njim svoje puniti žitnice.

(Zastor padne.)

Konac.

